

DE AANKOMSTTIJD

De discrepantie tussen de Molukse migratie en het Nederlandse migratiebeleid in de jaren
1950 tot en met 1956

Afbeelding I

Geschiedenis bachelorscriptie - Universiteit Utrecht

Naam: Loes van Bergen
Studentnummer: 4148738
Datum: 31 maart 2017
Docent: J.W. van der Jagt MA
Woorden: 9602

Aan U durf ik met vertrouwen vragen of het uw keizerlyke wil is:

Dat Havelaar wordt bespat door met de modder van Slymeringen en Droogstoppels?

En dat daarginds Uw meer dan dertig millioenen onderdanen worden *mishandeld* en *uitgezogen in Uwen naam?*¹

¹ Multatuli, *Max Havelaar: of de Koffievelingen der Nederlandsche Handelmaatschappij* (Amsterdam 1939, 16^e druk) 390.

De Verenigde Oost-Indische Compagnie (VOC) was vanaf 1605 actief op de Molukken. Multatuli was een van de eerste Nederlandse auteurs de problematiek met betrekking tot de Indische arbeiders aankaartte.

INHOUDSOPGAVE

Samenvatting	4
Inleiding	5
<i>De oriëntatie op het onderwerp</i>	5
<i>De probleemstelling</i>	7
<i>De rechtvaardiging: het historiografische debat</i>	8
<i>Het theoretische kader</i>	10
<i>De verantwoording: de methode</i>	11
Hoofdstuk 1: De ervaringen	13
<i>Inleiding</i>	13
<i>Het belang van oral history</i>	14
<i>De perspectieven</i>	15
<i>Conclusie</i>	19
Hoofdstuk 2: Het overheidsbeleid	20
<i>Inleiding</i>	20
<i>Het uitgevoerde beleid</i>	22
<i>Analyse: de migratietheorie</i>	28
<i>Conclusie</i>	29
Hoofdstuk 3: De discrepantie	31
<i>Inleiding</i>	31
<i>Het dienstbevel</i>	32
<i>De Republiek Maluku Selatan</i>	32
<i>Het ontslag</i>	33
<i>Het verblijf in Nederland</i>	34
<i>Conclusie</i>	35
Conclusie	36
De verklaring	37
Bibliografie	38
Bijlagen	42
<i>Bijlage A</i>	42
<i>Bijlage B</i>	51
<i>Bijlage C</i>	60
<i>Bijlage D</i>	61
<i>Bijlage E</i>	62

SAMENVATTING

Deze bachelorscriptie gaat in op de discrepantie tussen de ervaringen van de Molukse migranten in Nederland en het door de Nederlandse overheid uitgevoerde migratiebeleid. De aankomstperiode van de eerste generatie Molukse migranten in de jaren 1950 tot en met 1956 is bestudeerd. Allereerst wordt ingegaan op de verschillende ervaringen van de Molukse migranten. Vervolgens is het door de Nederlandse overheid uitgevoerde migratiebeleid bestudeerd. Daarna wordt weergegeven op welke punten er sprake is van een discrepantie tussen enerzijds de ervaringen van de Molukse migranten en anderzijds het uitgevoerde migratiebeleid. Tot slot zal deze discrepantie worden verklaard en kort worden geanalyseerd.

INLEIDING

Oriëntatie op het onderwerp

In het jaar 1951 zetten 12.880 Molukse migranten hun eerste stap op Nederlandse bodem.² Dit was een planmatige migratie, die werd aangestuurd door de Nederlandse overheid. De migrantengroep bestond voornamelijk uit leden van het Koninklijk Nederlands-Indisch leger (KNIL), hun gezinnen, leden van de Koninklijke Marine en enkele uitzonderingsmigranten.³ In de recente geschiedenis is het niet eerder voorgekomen dat één specifieke bevolkingsgroep op instigatie van de overheid naar Nederland werd gehaald, waardoor de Molukse migratie een uitermate boeiend onderwerp is om nader te bestuderen. De ervaringen van de Molukse migranten en het perspectief van de Nederlandse overheid staan in vele gevallen lijnrecht tegenover elkaar. Contrasterende interpretaties van de gebeurtenissen, maken het interessant om de Molukse migratie te onderzoeken.

Op 27 december 1949 werd de soevereiniteit aan de Verenigde Staten van Indonesië overgedragen.⁴ Een actie die tot verzet leidde rondom de Oost-Indonesische eilanden archipel.⁵ De Molukkers vertrouwden het federatieve Indonesië niet en riepen op 25 april 1950 de Republiek Maluku Selatan (RMS) uit.⁶ Op de Ronde Tafel Conferentie (RTC) van 1949 werd afgesproken dat de taken van het KNIL geleidelijk zouden worden overgedragen aan het Indonesische leger.⁷ De Molukkers bleven zich verzetten tegen deze afspraken, waardoor de spanning in het gebied toenam. De situatie in Indonesië was niet langer veilig voor de Molukkers. De Nederlandse overheid moest actie ondernemen om haar KNIL-militairen in veiligheid te brengen en haar afspraken met Indonesië na te komen. Om dit proces te versnellen zou in enkele gevallen gebruik zijn gemaakt van een militair dienstbevel om de militairen naar Nederland te halen.⁸ De Nederlandse regering ontkent dit dienstbevel en stelt

² H. Smeets en F. Steijlen, *In Nederland gebleven. De geschiedenis van Molukkers 1951-2006* (Amsterdam/Utrecht 2006) 76.

³ Smeets en Steijlen, *In Nederland gebleven*, 76.

⁴ Smeets en Steijlen, *In Nederland gebleven*, 37.

⁵ S. Pessireron, *Molukkers in Nederland. 'Wij kwamen hier op dienstbevel...'. Kampverhalen uit Lage Mierde* (Zwolle/Arnhem 2003) 16-20.

⁶ Pessireron, *Molukkers in Nederland*, 16-20.

⁷ Smeets en Steijlen, *In Nederland gebleven*, 38.

⁸ Pessireron, *Molukkers in Nederland*, 16-19.

dat er sprake was van een keuze tussen afvloeiing in Indonesië of de overtocht naar Nederland. Het verblijf in Nederland zou hooguit zes maanden duren.⁹

Eenmaal aangekomen in Nederland bleek de situatie voor de Molukse migranten anders te zijn dan het beeld dat van tevoren was geschetst. De Molukse KNIL-militairen werden collectief ontslagen uit militaire dienst en ontdaan van hun militaire bezittingen.¹⁰ Door dit opmerkelijke ontslag hadden de Molukse migranten geen werk en inkomsten meer. De Nederlandse overheid stelde het Commissariaat van Ambonezenzorg (CAZ) aan, om de zorg van de migranten op zich te nemen.¹¹ Met het oog op het tijdelijke verblijf in Nederland, werden de migranten ondergebracht in opvangplaatsen door het hele land. Een groot aantal van deze opvangplaatsen hadden gedurende de Tweede Wereldoorlog als doorvoer- of concentratiekampen gefungeerd.

De jaren vijftig stonden in Nederland in het teken van herstel en wederopbouw van de samenleving.¹² De Tweede Wereldoorlog had zijn tol geëist en dit kwam tot uiting in de strenge bezuinigingsmaatregelen die de overheid doorvoerde. Minister-president Willem Drees ontving Amerikaanse financiële steun dankzij het Marshallplan.¹³ Onder druk van de Verenigde Staten werd de soevereiniteit aan Indonesië overgedragen. Officieel leek het dekolonisatieproces in gang te zijn gezet, maar in werkelijkheid was Nederland verdeeld over deze kwestie.¹⁴ Na de Tweede Wereldoorlog was Nederland verwoest en moest er begonnen worden aan de wederopbouw. Het verlies van Nederlands-Indië werd door velen van hen ervaren als een amputatie. De gevleugelde uitspraak ‘Indië verloren, rampspoed geboren’ was dan ook regelmatig te horen.¹⁵

In deze zelfde periode maakte de Nederlandse regering beslissingen over het lot van de naar Nederland gehaalde Molukse migranten. Over de aankomst in Nederland zei Jozef Lewerissa: ‘Het is goed om deze geschiedenis op te rakelen, want niemand kent hem. En weet

⁹ Ministerie van Binnenlandse Zaken, *De problematiek van de Molukse minderheid in Nederland* (Den Haag 1977-1978) 12.

De perspectieven van Molukse migranten, uitwerkt in hoofdstuk 1: perspectief 1, 3, 5 & 6.

¹⁰ Perspectief 1-6 hoofdstuk 1.

¹¹ Smeets en Steijlen, *In Nederland gebleven*, 126-127.

¹² Y. Visser, ‘HISTORIEK. De jaren ’50: woningnood, verzuiling en Amerikafilie’ (december 2013), <http://historiek.net/de-jaren-50-woningnood-verzuiling-en-amerikafilie/39134/> (15 maart 2017).

¹³ M. J. Hogan, *The Marshall Plan. America, Britain, and the reconstruction of Western Europe, 1947-1952* (Cambridge 2002).

¹⁴ D. Bosscher en B. Waaldijk, *AMBON: Eer & Schuld. Politiek en pressie rond de Republiek Zuid-Molukken* (Antwerpen 1985) 7-19.

¹⁵ F. Glissenaar, *Indië verloren, rampspoed geboren* (Hilversum 2003) 6-12.

je, we zijn gewoon belazerd.’¹⁶ Hij verwijst hiermee naar de manier waarop de Nederlandse overheid de Molukse migratie in zijn visie heeft afgehandeld. De historicus Wim Manuhutu nuanceert dit beeld door te stellen dat niet alle migranten van Molukse afkomst zich ‘belazerd’ voelen.¹⁷ Desalniettemin heerst er onder een groot deel van de Molukse gemeenschap in Nederland een gevoel van onbegrip. De eerste generatie Molukkers heeft het idee dat de Nederlandse overheid hen heeft voorgelogen. De komst en het uiteindelijke vaste verblijf van de Molukse migranten moet in verband worden gebracht met de overheidsbesluiten uit die periode. Deze aankomsttijd kan gezien worden als een periode waarvan de gevolgen grote betekenis zouden hebben voor de identiteitsvorming van latere generaties Molukkers in Nederland.¹⁸ Hoe konden de ervaringen van de Molukse migranten en het door Nederland uitgevoerde migratiebeleid zo uiteenlopen? In deze scriptie zal de paradoxale ambivalentie tussen de verwachtingen van de Molukse migranten enerzijds en de opzet van het Nederlandse migratiebeleid anderzijds worden onderzocht.

De probleemstelling

De centrale vraag van dit onderzoek luidt: Hoe valt de discrepantie te verklaren tussen enerzijds de ervaringen van de Molukse migranten en anderzijds het door de Nederlandse overheid uitgevoerde Molukse migratiebeleid in de periode van 1950 tot en met 1956? Om deze probleemstelling nader te kunnen verklaren zal allereerst worden ingegaan op de ervaringen van de Molukse migranten ten aanzien van hun aankomst in Nederland in het begin van de jaren vijftig. Vervolgens wordt aandacht besteed aan het migratiebeleid met betrekking tot de Molukse migranten, uitgevoerd door de Nederlandse overheid, in de jaren 1950 tot en met 1956. Ten slotte richt deze scriptie zich op de discrepantie tussen de ervaringen van de Molukse migranten en het migratiebeleid van de Nederlandse overheid in de jaren 1950 tot en met 1956.

¹⁶ Pessireron, *Molukkers in Nederland*, 12.

¹⁷ Wim Manuhutu, bijlage C.

¹⁸ D. Bartels, ‘Can the Train Ever Be Stopped Again? Developments in the Moluccan Community in the Netherlands before and after the Hijackings’, *Indonesia*, 41 (1986) 23-45.

De rechtvaardiging: het historiografische debat

Meerdere historici hebben hun onderzoeken gebaseerd op het onderzoek uitgevoerd door de socioloog en antropoloog Tamme Wittermans in 1955.¹⁹ Wittermans hield nauwkeurig de situatie onder de Molukse migranten in woonoord Schattenberg in de gaten. Wittermans wordt beschouwd als aanhanger van de *statusdeprivatie-theorie*.²⁰ Deze theorie ziet de aanhang van het RMS-ideaal als resultaat van een groep ontevreden individuen. De nadruk ligt op persoonlijke spanningen, statusverlies en collectief gedrag.

In 1959 verscheen het onderzoeksrapport 'AMBONEZEN IN NEDERLAND' opgesteld door de commissie Verwey-Jonker, in opdracht van het ministerie van Maatschappelijk Werk.²¹ Deze commissie kreeg de opdracht een advies uit te brengen over de manier waarop de overheid zou moeten handelen wanneer de Ambonezen in Nederland zouden blijven wonen. In deze periode vroeg de overheid zich nog steeds af of de Molukse migranten wel of niet in Nederland zouden blijven wonen. De overheid leek niet zeker van haar zaak, van een sterk overheidsoptreden was dan ook geen sprake.

In het jaar 1978 verscheen een tweede onderzoeksrapport, getiteld: 'De problematiek van de Molukse minderheid in Nederland'.²² Deze 'regeringsnota' was in opdracht van het ministerie van Binnenlandse Zaken opgesteld. De nota was opgesteld naar aanleiding van een turbulente periode tussen de Molukkers en de Nederlandse overheid. Eind jaren zeventig verschenen meerdere onderzoeken over deze periode, de Molukse identiteitscrisis en de integratieproblematiek.²³ Uit de nota komt naar voren dat het voorafgaande migratiebeleid van de Nederlandse overheid niet tot een succesvolle integratie had geleid. De sociologen Justus Veenman en Lammert Gosse Jansma vonden de uitkomsten van de 'regeringsnota' niet ver

¹⁹ T. Wittermans: *Social Organization among Ambonese Refugees in Holland* (Amsterdam 1991).

Historici: Steijlen, Smeets & Manuhutu.

²⁰ F. Steijlen, *RMS: van ideaal tot symbool. Moluks nationalisme in Nederland, 1951-1994*. (Amsterdam 1996) 19-22.

²¹ Commissie Verwey-Jonker, *AMBONEZEN IN NEDERLAND* (Den Haag 1959).

²² Ministerie van Binnenlandse Zaken, *De problematiek van de Molukse minderheid in Nederland*.

²³ P. Bootsma, *De Molukse acties. Treinkapingen en gijzelingen 1970-1978* (Amsterdam 2000).; De A. W. den Boer, 'De Molukkers in Nederland', *Spiegel Historiae* 12 (1977) 526-534.; H. van Amersfoort, 'The waxing and waning of a diaspora: Moluccans in the Netherlands, 1950-2002', *Journal of Ethnic and migration studies* 30 (2004) 152-174. ; D. Bartels, 'Can the Train Ever Be Stopped Again?.'

genoeg gaan. Zij stellen dat de Nederlandse overheid zich onvoldoende heeft ingezet om de Molukkers succesvol te laten integreren en participeren binnen de Nederlandse samenleving.²⁴

De historici Doeko Boscher en Berteke Waaldijk publiceren in 1985 het boek: *AMBON: Eer & Schuld*.²⁵ Hierin beargumenteren zij dat er wel degelijk steun van Nederlandse zijde is geweest ten aanzien van de Ambonezen.

Recentere werken zijn milder in hun aantijgingen tegen de Nederlandse overheid en proberen de Molukse migratie vanuit andere invalshoeken te onderzoeken. De Historicus Fridus Steijlen schreef in zijn werk *RMS* het niet eens te zijn met de *statusdeprivatie-theorie*. Hij pleit voor een *begrensde rationalistische benadering*.²⁶ Deze theorie gaat er vanuit dat mensen niet primair reageren uit ontevredenheid en frustraties, maar dat zij bewuste keuzes maken op basis van afwegingen. Hij onderbouwt deze theorie door aan te geven dat er wel degelijk ex-KNIL-militairen waren die afstand namen van het RMS-ideaal.

De historicus Wim Manuhutu sluit zich grotendeels aan bij de theorie van Steijlen en benadrukt voornamelijk de diversiteit binnen de migrantengroep zelf. Daarnaast stelt Manuhutu dat de verhoudingen tussen de Nederlandse overheid en de Molukse migranten gespannen waren. Volgens hem heeft het particuliere initiatief van Nederlandse zijde een cruciale rol gespeeld in bemiddelende momenten.²⁷ De historici Wim Manuhutu en Henk Smeets zijn in zekere mate positief over de inzet van de Nederlandse non-politieke en sociale hulpverlening gedurende de Molukse migratie.²⁸ Steijlen vindt daarentegen dat Nederland een grotere bijdrage had moeten leveren aan het verbeteren van de relatie tussen de Molukkers en Nederlanders.

Het boek *In Nederland gebleven* geschreven door Henk Smeets en Fridus Steijlen uit 2006, is het meest recente onderzoek over de komst van de Molukkers in Nederland.²⁹ Smeets en Steijlen geven een overzichtelijke weergave van de gebeurtenissen. Zij betogen dat de Nederlandse overheid in zeker drie gevallen gebruik heeft gemaakt van een dienstbevel, waarbij de militairen geen eigen keuze hadden³⁰ Er bestaan verschillende invalshoeken over de

²⁴ J. Veenman en L.G. Jansma. 'Molukkers in Nederland: beleid en onderzoek' (1978).

²⁵ Boscher en Waaldijk, *AMBON: Eer & Schuld*.

²⁶ Steijlen, *RMS: van ideaal tot symbool*, 22-24.

²⁷ W. Manuhutu, 'Help Ambon in Nood. De rol van het particulier initiatief bij de RMS en de opvang van Molukkers in Nederland', in: W. Manuhutu en H. Smeets (Red.), *Tijdelijk Verblijf. De opvang van Molukkers in Nederland, 1951* (Amsterdam 1991) 74-87, aldaar 85.

²⁸ Manuhutu, 'Help Ambon in Nood.' 74-85.

²⁹ Smeets en Steijlen, *In Nederland gebleven*.

³⁰ Ibidem, 64-68.

Molukse migratie naar Nederland. De visies van de historici, de Nederlandse regering en de Molukse migranten staan op enkele punten lijnrecht tegenover elkaar. De verschillende interpretaties en ervaringen maken het interessant om de discrepantie tussen het overheidsbeleid en de migranten nader te bestuderen.

De historicus Ulbe Bosma heeft een interessante visie op de Molukse migratie naar Nederland en stelt dat de Molukkers een bijzondere plaats binnen het postkoloniale debat innemen.³¹ De meeste postkoloniale migranten werden door de Nederlandse overheid erkend als Nederlanders. Dit gold echter niet voor de Molukse migranten, zij werden als Indonesische staatsburgers gezien.³²

De migratie van de Molukse migranten is al in zekere mate onderzocht, al laat het aantal recent geschreven werken enigszins te wensen over. Dit maakt het des te meer interessant om de Molukse migratie te onderzoeken. Daarnaast kenmerkt het feit dat er steeds minder eerste generatie Molukse ouderen in Nederland overblijven, de relevantie van dit onderzoek. Ook de actualiteit omtrent migratie en integratie en de bijeenkomsten die heden nog steeds worden georganiseerd om de kennis over de Molukse migratie levend te houden, geven het belang van dit onderzoek weer.³³ In de periode dat dit onderzoek is uitgevoerd, zijn meerdere bijeenkomsten georganiseerd om stil te staan bij het verleden van de Molukse migranten in Nederland.³⁴ Tot slot heeft de Nederlandse regering zeer recent een groot onderzoek aangekondigd naar de 'Bersiap-periode'.³⁵ De Molukse migratie vond na deze periode plaats, maar kan gezien worden als een gevolg van de 'Bersiap-periode'. Het feit dat de regering meer dan vier miljoen euro voor dit onderzoek uittrekt, geeft het belang voor historische onderzoek naar deze periode weer.

Het theoretisch kader

³¹ U. Bosma, *Post-Colonial Immigrants and Identity Formations in the Netherlands* (Amsterdam 2012) 7-10.

³² Smeets en Steijlen, *In Nederland gebleven* 9-17.

³³ Eventbrite, 'Herdenkingsbijeenkomst "De Aankomst"', <https://www.eventbrite.nl/e/tickets-herdenkingsbijeenkomst-de-aankomst-32305579859> (21 maart 2017); De balie, 'Mena Muria: over 3^e en 4^e generaties Molukkers in Nederland', https://www.debalie.nl/agenda/podium/mena-muria:-over-3e-en-4e-generaties-molukkers-in-nederland/e_9782838/p_11768686/ (18 april 2017).

³⁴ Ibidem.

³⁵ Rijksoverheid, 'Onderzoek naar dekolonisatie Nederlands-Indië duurt vier jaar' (24 januari 2017), <https://www.rijksoverheid.nl/actueel/nieuws/2017/02/23/onderzoek-naar-dekolonisatie-nederlands-indie-duurt-vier-jaar> (25 februari 2017).

Ulbe Bosma is niet alleen interessant vanwege zijn inbreng binnen het historiografische debat, maar ook omdat hij een interessante visie heeft op het concept *migratie*. Bosma schrijft dat postkoloniale migratiegroepen die naar Nederland kwamen, grote verschillen ondervonden op sociaal gebied.³⁶ Daarnaast stelt hij dat het Nederlandse publiek de Indische Nederlanders nooit als echte Nederlanders heeft beschouwd. De Nederlanders bleven hen zien als oriëntaals en minderwaardig.³⁷ Bosma richt zich op meerdere postkoloniale migratiegroepen naar Nederland. Dit onderzoek gaat alleen in op de Molukse migratie naar Nederland en zal daarom gebruik maken van een specifiekere migratietheorie, zoals opgesteld door Pontus Odmalm.³⁸

De politicoloog Pontus Odmalm deed onderzoek naar verschillende migratiebeleidsplannen. Zijn theorie met betrekking tot het migratiebeleid zal als leidraad voor dit onderzoek dienen. Hij betoogt dat de staat en zijn politieke instituten, verantwoordelijk is voor de mate waarin migranten zullen mobiliseren en participeren binnen de samenleving.³⁹ De overheid speelt een cruciale rol bij het integratieproces van een nieuwe populatie. Afhankelijk van de houding van de staat kan een integratieproces succesvol of minder succesvol zijn. Daarnaast is de manier waarop de migranten zichzelf zien als inwoner van de nieuwe maatschappij van invloed op het uitgevoerde migratiebeleid. Dit identificatieproces kan de integratie mee- of tegenwerken.⁴⁰ De door Odmalm opgestelde theorie geeft legitimiteit voor het bestuderen van de discrepantie tussen de ervaringen van de Molukse migranten en het gevoerde overheidsbeleid in de jaren vijftig.

De verantwoording: de methode

Voor de uitvoering van dit onderzoek is secundaire literatuur geraadpleegd ter inkadering en onderbouwing van het onderwerp. Er is gekozen om de periode van 1950 tot en met 1956 nader te bestuderen. Op deze manier worden de gebeurtenissen omtrent de Molukse migratie vanaf de voorbereidingen voor de aankomst in Nederland tot en met het einde van de regeerperiode van kabinet-Drees III bestudeerd. Om de ervaringen van de eerste generatie Molukse migranten te kunnen meten, is gebruik gemaakt van *oral history*. Door gebruik te

³⁶ Bosma, *Post-Colonial Immigrants and Identity Formations in the Netherlands*, 16.

³⁷ Ibidem, 16-17.

³⁸P. Odmalm, *Migration Policies and Political Participation. Inclusion or Intrusion in Western Europe?* (New York 2005).

³⁹ Odmalm, *Migration Policies and Political Participation*, 1-2.

⁴⁰ Ibidem, 2.

maken van oral history kunnen individuele herinneringen worden vergeleken met de geschiedenis zoals die in de boeken beschreven staat.⁴¹ In dit onderzoek zijn twee nieuwe interviews afgenomen.⁴² Deze interviews hebben geleid tot nieuwe inzichten en vormen een toevoeging aan de bestaande perspectieven. Met name de scherpe opinie van meneer Anthony heeft geleid tot een direct debat met de historicus Henk Smeets.⁴³ Door de nieuwe perspectieven en de reactie van Henk Smeets, bevat dit onderzoek vernieuwende elementen die niet in eerdere onderzoeken zijn opgenomen. De transcripten van de interviews zijn terug te vinden in de bijlage. Het afnemen van interviews vormt een tijdrovend proces. Door de beperkte tijd voor dit onderzoek, de hoge leeftijd van de ouderen en hun ietwat sceptische houding ten overstaan van wetenschappelijke onderzoeken, is gekozen om het onderzoek verder voort te zetten op basis van eerdere opgenomen interviews. Hiervoor is gebruik gemaakt van de database van *GETUIGEN VERHALEN: Het Molukse perspectief in Oorlogstijd*, de transcripten zijn opengesteld door het Moluks Historisch Museum.⁴⁴

Voor de uitwerking van het uitgevoerde migratiebeleid is gebruikgemaakt van eerder uitgevoerde onderzoeken.⁴⁵ Daarnaast is primair bronmateriaal onderzocht op basis van Tweede Kamer handelingen in de periode van 1950-1956. Hiervoor is het archief van statengeneraaldigitaal.nl gebruikt.⁴⁶ Het door de overheid uitgevoerde migratiebeleid wordt geanalyseerd op basis van de migratietheorie opgesteld door Pontus Odmalm.⁴⁷

Tot slot worden de geschilpunten tussen de ervaringen van de Molukse migranten en het uitgevoerde overheidsbeleid uiteengezet met behulp van de verkregen inzichten uit hoofdstuk de eerdere hoofdstukken.

⁴¹ S. Leydesdorff, *De mensen en de woorden. Geschiedenis op basis van verhalen* (Amsterdam 2004) 9.

⁴² Bijlage A + B.

⁴³ S. Anthony, bijlage A.

⁴⁴ GETUIGENVERHALEN, *Het Molukse perspectief in oorlogstijd*, <http://getuigenverhalen.nl/projecten/het-molukse-perspectief-oorlogstijd>.

⁴⁵ Ministerie van Binnenlandse Zaken, *De problematiek van de Molukse minderheid in Nederland* (Tweede Kamer, zitting 1977-1978, 14915, nr. 1-2) (Den Haag 1978); Verwey-Jonker, H., *Commissie AMBONEZEN IN NEDERLAND* (Den Haag 1959).

⁴⁶ Verslagen der handelingen van de Tweede Kamer der Staten-Generaal via statengeneraaldigitaal.nl.

⁴⁷ Odmalm, *Migration Policies and Political Participation*.

1

DE ERVARINGEN

Inleiding

De Molukse migranten kwamen naar een land dat zij alleen kenden uit de verhalen. Met grote verbazing keek sergeant-majoor Munster naar de Rotterdamse havenwerkers die de bagage van het schip aflaadden.

Die havenarbeiders die aan boord kwamen om onze kisten te sjouwen. Eerlijk gezegd had ik nog nooit een Nederlander, gekleed in overall, zien sjouwen en dan nog wel voor ons! Voor mij was een Nederlander een tuan besar met een sigaar in de mond.⁴⁸

Dit hoofdstuk gaat in op de ervaringen van de Molukse migranten ten aanzien van hun aankomst en verblijf in Nederland in het begin van de jaren vijftig. Het is relevant om de verschillende perspectieven en ervaringen weer te geven, omdat er verschillende visies bestaan met betrekking tot de gebeurtenissen gedurende de aankomstperiode. Zo hebben enkele migranten de komst naar Nederland als een opdracht ervaren, waar andere migranten spreken over een keuze om naar Nederland te komen.⁴⁹ Daarnaast kunnen op deze manier de ervaringen worden afgezet tegen het Nederlandse politieke migratiebeleid.

De Nederlandse regering wilde het ‘Ambonezenprobleem’ zo snel mogelijk uit Indonesië weghalen, zo schrijven de historici Henk Smeets en Fridus Steijlen.⁵⁰ Pas toen de KNIL-militairen waren aangekomen in Nederland, kregen zij te horen dat zij waren gedemilitariseerd.⁵¹ Het leven in de Molukse woonoorden noemde Steijlen een leven in ballingschap.⁵² Weinig Molukkers werkten buiten de kampen. Het leven in de woonoorden raakte geïsoleerd van de rest van de samenleving. De Nederlandse overheid bleef zich vasthouden aan het idee van het tijdelijke verblijf en dacht dat de Molukkers zich uiteindelijk

⁴⁸ D. Vermeulen, ‘Oom Wim Munster: “Een Molukker gebruikt eerst zijn hart”’, in: *Marinjo*, nr. 2 (1982) 14.

⁴⁹ De perspectieven zoals uitgewerkt in dit hoofdstuk.

⁵⁰ Smeets en Steijlen, *In Nederland gebleven*, 72.

⁵¹ *Ibidem*, 73-82.

⁵² F. Steijlen (red.), *Begintijd. Teksten van Tamme Wittermans over de Molukse gemeenschap direct na aankomst* (Utrecht 2002) 15.

zouden verzoenen met het idee van een Indonesisch staatsburgerschap.⁵³ De Molukkers daarentegen zagen het leven in de kampen als een lijdensweg naar een gemeenschappelijk doel: de terugkeer naar huis en de zelfstandige Republiek Maluku Selatan.⁵⁴ Steijlen stelt dat het aanhangen van het RMS-ideaal een reden zou zijn geweest voor de afwezigheid van een praktische en economische planning.⁵⁵ De overheid bood onvoldoende faciliteiten voor een succesvolle integratie. Maleis bleef de voertaal onder volwassenen, waardoor taal een communicatieve barrière werd tussen de Nederlanders en de Molukse migranten.⁵⁶ Naast taal vormden: het klimaat; de westerse gezondheidszorg; het Hollandse voedsel en de Nederlandse kerk obstakels tussen de Molukse migranten en de staat.⁵⁷

Het belang van *oral history*

Geschiedenis wordt geschreven op basis van vastgelegde herinneringen.⁵⁸ Een manier om die herinneringen vast te leggen is door middel van oral history. Oral history en interviews vormen vaak de fundering voor kranten en andere media die het grote publiek weten te bereiken.⁵⁹ Deze media kunnen later weer de basis vormen voor historisch onderzoek.

De Molukse migratie in de jaren vijftig is een geschikt onderwerp voor het toepassen en gebruiken van oral history. De Socioloog Paul Thompson schreef in zijn boek *The Voice of the Past* dat met behulp van oral history een geschiedenis vanuit onderaf kan worden verteld.⁶⁰ Daarnaast zijn er binnen de Molukse migratie meerdere perspectieven weer te geven. De historicus Selma Leydesdorff is van mening dat de aanwezigheid van meerdere perspectieven cruciaal is voor het uitvoeren van oral history.⁶¹

Bij oral history moet datgene worden weergegeven wat wordt verteld. Hierbij moet de interviewer rekening houden met het selecteren van de juiste vragen. Daarnaast moet er geluisterd, getoetst en vergeleken worden. Door specifieke onthullingen van een verteller zou het kunnen dat het gevormde beeld over het verleden verandert. Desalniettemin is oral history

⁵³ F. Steijlen (red.), *Begintijd. Teksten van Tamme Wittermans over de Molukse gemeenschap direct na aankomst* (Utrecht 2002) 15-20.

⁵⁴ Smeets en Steijlen, *In Nederland gebleven*, 21.

⁵⁵ Steijlen, *Begintijd. Teksten van Tamme Wittermans over de Molukse gemeenschap direct na aankomst*, 21.

⁵⁶ *Ibidem*, 21.

⁵⁷ *Ibidem*, 22-27.

⁵⁸ S. Leydesdorff, *De mensen en de woorden. Geschiedenis op basis van verhalen*. (Amsterdam 2004) 10.

⁵⁹ Leydesdorff, *De mensen en de woorden*, 10.

⁶⁰ P. Thompson, *The Voice of the past. Oral history* (Oxford 2000).

⁶¹ Leydesdorff, *De mensen en de woorden*, 11.

niet op zoek naar een nieuwe waarheid. Oral history geeft voornamelijk een weergave van hoe men op dit moment terugkijkt naar het verleden. In het onderzoek naar de ervaringen van de Molukse migranten uit de jaren vijftig is dit een belangrijk aspect. De gevoelens die men indertijd had, kunnen nooit meer in exacte vorm teruggebracht worden. Dergelijke gevoelens over het Nederlandse overheidsbeleid kunnen met de jaren versterkt zijn of juist zijn afgezwakt. Het verhaal van de Molukse migranten kan nooit een één op één weergave zijn van de werkelijkheid, maar zal altijd een gerepresenteerde visie op die werkelijkheid blijven.

De perspectieven

Deze paragraaf gaat in op de verschillende Molukse perspectieven van de aankomst in Nederland. Om een helder beeld te kunnen geven van de daadwerkelijke ervaringen en de diverse gezichtspunten met betrekking tot de aankomsttijd in Nederland, zijn meerdere Molukse ouderen geïnterviewd. Uit deze verschillende perspectieven wordt duidelijk dat er verschillende visies bestaan over de Molukse migratie naar Nederland.

Selma Leydesdorff geeft een uitgebreide invulling aan het concept van oral history. Een uitvoering, zoals Leydesdorff deze voorstelt, levert een zeer relevante bron van historische informatie op. Twee perspectieven zijn opgesteld op basis van eigen onderzoek. De transcripten hiervan zijn toegevoegd als bijlagen van deze scriptie.⁶² Bij het selecteren van de perspectieven is met meerdere factoren rekening gehouden. Voor dit onderzoek is gebruik gemaakt van in totaal zes perspectieven van de eerste generatie Molukse migranten, drie mannelijke en drie vrouwelijke perspectieven. Daarnaast zijn drie perspectieven overwegend positief over hun migratie naar Nederland, waar de overige drie perspectieven negatief zijn over het Nederlandse migratiebeleid. Er zijn ervaringen van KNIL-militairen, familieleden van KNIL-militairen en een uitzonderingsmigrant opgenomen. Deze selectie is erop gebaseerd om een zo breed mogelijk beeld te schetsen van de gebeurtenissen. In verband met het beperkte aantal woorden voor dit onderzoek, zijn de perspectieven sterk ingekort. Een meer volledige weergave van de perspectieven is opgenomen in de bijlagen.⁶³

⁶² Moluks Historisch Museum, Utrecht: <http://www.museum-maluku.nl/>.

⁶³ Bijlagen E.

*Perspectief 1: Helene Yvonne Betseba Aponno.*⁶⁴

Mevrouw Aponno is geboren in juli 1935 te Yogyakarta. Haar vader was het hoofd van de eerder in Nederland gearriveerde delegatie-Aponno. Mevrouw Aponno vertelt dat de KNIL-militairen verplicht waren om naar Nederland te komen. Over de aankomst in Nederland zegt ze: 'In Holland worden we vertrapt door jullie. Meer dan drie en een halve eeuw hebben we voor jullie moeten vechten.' Ze is verbouwereerd over het feit dat de Molukkers eeuwenlang voor Nederland hadden gestreden en dat Nederland hen in de jaren vijftig zo heeft verwaarloosd. In haar ervaring waren de Molukkers altijd loyaal geweest aan de Nederlanders en riskeerden zij liever een straf dan dat zij op een foto van koningin Wilhelmina zouden gaan staan.

Mevrouw Aponno is stellig in haar mening. Ze geeft aan dat het onthaal in Nederland slecht was en zij voelt zich in de steek gelaten door de Nederlandse overheid. Een land dat zij in haar eigen opinie altijd heeft gesteund en waar zij en haar familie altijd voor hebben gestreden.

*Perspectief 2 (op basis van eigen onderzoek): Stefan Anthony.*⁶⁵

Stefan Anthony is geboren op 15 september 1934 te Ihamahu. Met het schip De Goya kwam hij op 15 juni 1951 aan in Rotterdam. Nadat hij kort in het kamp Vught verbleef, mocht hij al snel door naar Limburg. Terugkijkend op zijn migratie naar Nederland, is hij behoorlijk positief. Zijn accommodatie en het onderwijs waren goed georganiseerd.

'Wie heeft de schuld?', vraagt hij zich af. Hij is van mening dat de Nederlandse overheid de Molukkers wel degelijk een keuze heeft gegeven tussen: afvloeiing in Indonesië of de overtocht naar Nederland. Een dienstbevel is onzin, zegt hij. Meneer Anthony vindt dat de Ambonezen zijn besodemieterd, maar niet door de Nederlandse overheid. Volgens hem hebben hogere militairen de keuze gemaakt voor hun minderen. Het onderzoek van Henk Smeets en het idee van het dienstbevel is een eigen leven gaan leiden. Meneer Anthony denkt dat de Molukkers deze mythe nodig hebben om niet naar zichzelf te hoeven kijken.

⁶⁴ GETUIGENVERHALEN, *Het Molukse perspectief in oorlogstijd*. via: <http://getuigenverhalen.nl/projecten/het-molukse-perspectief-oorlogstijd>, nr 1.

⁶⁵ S. Anthony, bijlage A.

Meneer Anthony heeft de gebeurtenissen op een andere manier ervaren. Hij is over het algemeen positief over zijn migratie naar Nederland en het gekregen onderwijs. Wellicht dat de moeilijke periode gedurende de Japanse bezetting hier een rol bij heeft gespeeld.

*Perspectief 3: Nora Kaihutu.*⁶⁶

Mevrouw Kaihutu wilde nog liever naar Nederland vertrekken dan dat zij een Indonesische staatsburger zou worden. Dit getuigt van de sterke band die tussen de Molukkers en de Nederlanders werd ervaren. In het jaar 1951 kwam mevrouw Kaihutu aan in Nederland. Haar vader was op dienstbevel naar Nederland gekomen. Eenmaal aangekomen in Nederland werd hij ontslagen uit militaire dienst, zonder dat hij dit zelf wist, zo vertelt ze. De barakken waarin zij moesten wonen noemt ze een vreselijke bedoening. Het beeld van de vreselijke houtkachel, die zij nauwelijks aankreeg, staat in haar geheugen gegrift. Ze vond het huis te klein en ze weet nog dat ze zes gulden per week aan zakgeld kregen.

Mevrouw Kaihutu was jarenlang in de veronderstelling dat de Nederlanders hun bondgenoten waren in de strijd tegen een Indonesische Republiek. Later beseftte zij zich dat dit niet het geval was. 'Holland doet me niks hoor, echt niks.' Woorden waaruit de teleurstelling blijkt.

*Perspectief 4 (op basis van eigen onderzoek): Martha Anthony-Akihary.*⁶⁷

Martha Anthony-Akihary is geboren op 10 september 1936 op Sumatra. Haar vader was KNIL-militair, waardoor het gezin in 1951 naar Semarang vertrok om de overtocht naar Nederland te maken. Mevrouw Anthony is met het schip de Groote Beer naar Nederland gekomen. Ze herinnert zich dat op 30 april Koninginnedag uitbundig op de boot gevierd werd. Een herinnering die de verbondenheid met Nederland aantoont. In Nederland werden zij overgebracht naar Amersfoort. Ze herinnert zich alle vaders in militair uniform en dat er elke avond een amusementsprogramma werd georganiseerd.

Uiteindelijk werd het gezin overgebracht naar Vught, waar ze woonden in barak 6B. Het CAZ regelde alles: eten, drinken en geld voor de bus. Het woonoord was een dorp op zich. Er

⁶⁶ GETUIGENVERHALEN, (MHM), <http://getuigenverhalen.nl/interview/interview-16-2>: nr 16.

⁶⁷ M. Anthony-Akihary, bijlage B.

waren kerken, een kleuterschool, een badhuis, centrale keuken, dokters, poliklinieken, maatschappelijk werkers, kampbeheerders en de burgerlijke stand was aanwezig voor mensen die wilden trouwen. Er waren veel jongeren in het woonoord en mevrouw Anthony kreeg opleidingsmogelijkheden. 'Het was gewoon leuk!' Naast haar positieve ervaringen, blijkt ook het geïsoleerde karakter van de woonoorden. Voor haar ouders was de situatie lastiger. Mevrouw Anthony is zichtbaar geëmotioneerd. 'Ze gingen gewoon als geslagen burgers de bussen in', vertelt ze.

Van 1951 tot en met 1964 heeft mevrouw Anthony in woonoord Lunetten gewoond. Ze probeert zo positief mogelijk terug te kijken naar de gebeurtenissen. Humor maakt de situatie lichter. Mevrouw Anthony kan zich inleven in woede en teleurstelling die de ex-KNIL-militairen moeten hebben gehad. In haar persoonlijke ervaring kijkt ze positief terug naar haar migratie naar Nederland.

Perspectief 5: Jozef Lewerissa.⁶⁸

Jozef Lewerissa vertelt dat hij op dienstbevel naar Nederland is gekomen. Hij stelt dat hij het vertrek naar Nederland altijd heeft gezien als een opdracht. Op de boot naar Nederland kreeg hij van iemand te horen dat zij in Nederland goed op hun geld moesten letten. Dit vond hij een rare opmerking, omdat hij in de veronderstelling was dat hij elke maand soldij zou krijgen. Deze gedachte bewijst dat de militairen nog niets wisten over het ontslag dat hen te wachten stond.

In het kamp kreeg hij pas te horen dat hij was ontslagen was uit militaire dienst. Meneer Lewerissa herinnert zich nog goed dat hij laaiend was. Jozef Lewerissa stelt: 'Het is goed om deze geschiedenis op te rakelen, want niemand kent hem. En weet je, we zijn gewoon belazerd.'⁶⁹ Uit de herinneringen van meneer Lewerissa blijkt dat hij zich belazerd voelt door de Nederlandse staat en dat de Molukkers destijds niet fatsoenlijk op de hoogte werden gebracht van de daadwerkelijke stand van zaken.

Perspectief 6: Domingus Sekewael.⁷⁰

⁶⁸Pessireron, *Molukkers in Nederland*, 8-12.

⁶⁹Ibidem, 12.

⁷⁰D. Sekewael (MHM, R. R. F. Habiboe).

Dominggus Sekewael kwam in 1951 met de Skaubryn aan in Nederland. Hij vertelt dat hij de opdracht kreeg om naar Nederland te komen. 'Politiek was iets voor anderen. Wij soldaten deden gewoon wat ons werd opgedragen.' Ook in deze ervaring wordt het idee van een militaire opdracht of een bevel bevestigd.

In woonoord Schattenberg kreeg hij te horen dat hij uit militaire dienst was ontslagen. Meneer Sekewael denkt dat de overtocht naar Nederland misschien wel de beste optie was. Hij denkt dat wanneer zij naar Ambon waren gebracht, zij om het leven zouden zijn gekomen. Deze visie verschilt van het meest heersende beeld over de Molukse migratie naar Nederland. Meneer Sekewael kijkt vooral pragmatisch terug naar de gebeurtenissen hij ziet het als een politiek spel met als gevolg dat hij in Nederland bleef.

Conclusie

Dit onderzoek geeft een duidelijke uiteenzetting van de verschillende perspectieven en ervaringen van de Molukse migratie en het verblijf in Nederland. Van de in totaal zes uitgewerkte perspectieven, zijn drie overwegend positief en drie overwegend negatief over de aankomst en de begintijd in Nederland. Zowel meneer Lewerissa als meneer Sekewael waren KNIL-militair. Beiden geven aan op dienstbevel naar Nederland te zijn gekomen. Desalniettemin is er een opmerkelijk verschil in de ervaringen. Daar waar meneer Lewerissa negatief is over de migratie naar Nederland, is meneer Sekewael overwegend positief over zijn komst naar Nederland. Ook het kampleven werd op verschillende manieren ervaren. Daar waar mevrouw Anthony een gezellige tijd heeft gehad, vond mevrouw Kaihutu de kampen vreselijk.

Het is duidelijk dat de ervaringen van elkaar verschillen. Uit deze verschillende perspectieven wordt ook duidelijk dat de Nederlandse regering misschien niet één beleid heeft gehandhaafd ten overstaan van de migrantengroep. Was er bijvoorbeeld wel of geen sprake van een dienstbevel? Was er de belofte op een tijdelijk verblijf? Wanneer werd het ontslag uit militaire dienst aan de KNIL-militairen aangekondigd? En wat was het uitgevoerde beleid van de Nederlandse overheid na aankomst van de Molukkers in Nederland? De regering lijkt niet zeker te zijn geweest van haar beleid, of was er niet in geslaagd haar beleid duidelijk aan de Molukse migranten te communiceren.

2

HET OVERHEIDSBELEID

Inleiding

Merdeka en Ambon — wie deze woorden uitspreekt wordt het bitter om het hart, als hij gadeslaat, hoe die vrijheidsleus tegenover het kleine Ambonese volk in praktijk is en wordt gebracht. Rebellen — hetgeen door de president van de Amsterdamse rechtbank terecht gewraakt is —, als zodanig zijn de Ambonezen door de Indonesische Regering benoemd en laaghartig neergezet.⁷¹ Een steunbetuiging aan de Ambonezen, door Pieter Zandt (oppositiepartij SGP).

Dit hoofdstuk gaat in op het Nederlandse migratiebeleid met betrekking tot de Molukse migranten. Het beleid dat de Nederlandse overheid in de jaren 1950 tot en met 1956 voerde wordt nader bestudeerd.

In de periode tussen 1950 en 1956 zijn drie verschillende kabinetten aan de macht geweest. Het kabinet-Drees-Van Schaik (Drees I) was van 1948 tot en met 1951 aan de macht. De meerderheid in de Tweede Kamer werd gevormd door een coalitie tussen de KVP, PvdA, CHU en de VVD. Dit kabinet kwam op 23 januari 1951 in een kabinetscrisis na een motie van wantrouwen van Minister Stikker van de VVD, de minister van Buitenlandse Zaken.⁷² Deze motie van wantrouwen had betrekking op het gevoerde regeringsbeleid omtrent de ontwikkelingen op Nieuw-Guinea. Het kabinet-Drees I viel door deze kabinetscrisis, dit laat de gevoeligheid zien van de situatie met betrekking tot de afwikkeling van Nederlands-Indië. Tussen 1951 en 1952 werd het kabinet-Drees II gevormd. Dit was wederom een coalitie tussen de PvdA, KVP, CHU en de VVD. Dit kabinet besloot de ingewikkelde situatie rondom Indonesië tijdelijk in de ijskast te zetten.⁷³ Dat de situatie gevoelig lag blijkt ook uit afbeelding I.⁷⁴ De PvdA en de KVP hadden samen genoeg zetels om te kunnen regeren. Toch kozen zij voor een coalitie met toevoeging van de CHU en de VVD. De bestuurlijke zaken lagen dermate gevoelig dat een grote meerderheid in de Tweede Kamer wenselijk was. In het verkiezingsjaar 1952 werd het

⁷¹ Handelingen der Tweede Kamer, 465/466, 18^e vergadering (Den Haag, 14 november 1950).

⁷² Parlement & Politiek, 'Kabinetscrisis 1951: Nieuw-Guineacrisis', https://www.parlement.com/id/vh8lnhrouwxh/kabinetscrisis_1951_nieuw_guineacrisis (8 maart 2017).

⁷³ Parlement & Politiek, 'Kabinet-Drees II (1951-1952)', https://www.parlement.com/id/vh8lnhronvwi/kabinet_drees_ii_1951_1952 (8 maart 2017).

⁷⁴ Afbeelding I

kabinet-Drees III geformeerd. Dit kabinet was een coalitie tussen de PvdA, de KVP, de CHU en de ARP.⁷⁵ Kabinet-Drees III bestuurde het land tot en met het jaar 1956.

Het kabinet-Drees I was verantwoordelijk voor de afwikkeling van Nederlands-Indië en het opstellen van de beleidsplannen omtrent de situatie van de Ambonezen. Dit kabinet slaagde daar niet volledig in en belandde in een kabinetscrisis. Door deze kabinetscrisis lukte het de Nederlandse overheid niet om sterk op te treden en concrete plannen door te voeren. Het kabinet-Drees III werd verantwoordelijk voor de vraag: hoe nu verder? De opgestelde beleidsplannen van het kabinet-Drees III werden door zowel het onderzoeksrapport van de commissie Verwey-Jonker uit 1959 als door de regeringsnota uit 1978 behoorlijk aan de kaak gesteld. De onderzoeksrapporten in combinatie met de migratietheorie van Pontus Odman maken het interessant om het destijds uitgevoerde migratiebeleid nader te bestuderen.

Gedeelde smart, of: hoe meer zielen...

Vorrink: „Zou het t o c h niet gezelliger zijn met z'n tweetjes?“
Romme: „Laten we liever begrijpen, wat ons boven het hoofd hangt“.

Afbeelding II.⁷⁶

⁷⁵ Parlement & Politiek, 'Kabinet-Drees III (1952-1956)', https://www.parlement.com/id/vh8lnhronvwh/kabinet_drees_iii_1952_1956 (8 maart 2017).

⁷⁶ Parlement & Politiek, 'Spotprent Kabinet Drees II', <https://www.parlement.com/cgi-bin/as.cgi/0291000/c/start/file=/9291102/modules/g18kvgv6> (8 maart 2017).

Het uitgevoerde beleid

Op 27 december 1949 werd de soevereiniteit overgedragen aan Indonesië.⁷⁷ Op 25 april 1950 werd de Republiek Maluku Selatan uitgeroepen door de Zuid-Molukkers.⁷⁸ Het kabinet-Drees I sloot het zelfbeschikkingsrecht voor de RMS niet uit, maar de soevereiniteit kon alleen worden overgedragen aan een staat met een federale structuur, zoals was afgesproken op de Ronde Tafel Conferentie van 1949.⁷⁹ Bosscher en Waaldijk stellen dat de Nederlanders en de Zuid-Molukkers voor de soevereiniteitsoverdracht op één lijn zaten.⁸⁰ Na de overdracht ontstond een verwarrende situatie, waarbij de Zuid-Molukkers vaak nog uit gingen van Nederlandse steun.

In juni 1950 vormde de Indonesische marine een blokkade rondom de Molukse eilanden met het doel de Molukkers tot overgave te dwingen.⁸¹ Er ontpopte zich een strijd tussen de Indonesiërs en de Molukkers. De Nederlandse overheid begon zich als derde partij te mengen in de gebeurtenissen. Minister-President Drees besloot een telegram te sturen naar zijn Indonesische ambtgenoot Natsir met daarin het verzoek om tot een vreedzame oplossing te komen.⁸² Afbeelding II laat een spotprent zien over het sturen van het telegram. De prent afkomstig uit het linkse blad *De Vlam* was negatief over het telegram van Drees.⁸³ Zij vonden dat Drees hiermee de Nederlandse reactionairen te veel steunde. De prent laat de verdeeldheid onder de Nederlandse bevolking zien, waardoor de overheid voor lastige dilemma's kwam te staan en een daadkrachtig overheidsoptreden uitbleef.

⁷⁷ Parlement & Politiek, 'Kabinet-Drees I (1948-1951)'

https://www.parlement.com/id/vh8lnhronvwj/kabinet_drees_i_1948_1951 (8 maart 2017).

⁷⁸ Smeets en Steijlen, *In Nederland gebleven*, 42.

⁷⁹ Ministerie van Binnenlandse Zaken, *De problematiek van de Molukse minderheid in Nederland* (Den Haag 1978) 73-74. ; Smeets en Steijlen, *In Nederland gebleven*, 46.

⁸⁰ Boscher en Waaldijk, *AMBON: Eer & Schuld*, 38.

⁸¹ Smeets en Steijlen, *In Nederland gebleven*, 51-54.

⁸² Ministerie van Binnenlandse Zaken, *De problematiek van de Molukse minderheid in Nederland* (Den Haag 1978) 125. (Document m: de officiële telegram)

⁸³ Boscher en Waaldijk, *AMBON: Eer & Schuld*, 47.

Afbeelding III.⁸⁴

Natsir reageerde op het telegram met de opmerking dat Nederland medeverantwoordelijk was voor de gebeurtenissen op Ambon.⁸⁵ De Nederlandse regering kon, ondanks de verdeelde publieke opinie, zich niet langer afzijdig houden en begon met de demobilisatie van het KNIL. De KNIL-militairen die werden gedemobiliseerd hadden het recht om te worden uitgezonden naar een plaats van keuze.⁸⁶ Door de ontstane strijd op Ambon, kon de regering hen echter niet uitzenden naar de gewenste plaats. Hierdoor begon een traag afwikkelingsproces, waarbij meerdere juridische stappen werden ondernomen.⁸⁷

⁸⁴ Boscher en Waaldijk, *AMBON: Eer & Schuld*, 47.

⁸⁵ Ministerie van Binnenlandse Zaken, *De problematiek van de Molukse minderheid in Nederland* (Den Haag 1978) 126-127. (Document n, de reactie van Natsir)

⁸⁶ Smeets en Steijlen, *In Nederland gebleven*, 55.

⁸⁷ Smeets en Steijlen, *In Nederland gebleven*, 60.

De historici Smeets en Steijlen stellen dat er in minstens drie gevallen gebruik zou zijn gemaakt van een dienstbevel om de het afwikkelingsproces te versnellen en de Molukse migranten snel in Nederland te krijgen.⁸⁸ Deze KNIL-militairen en hun gezinnen zouden niet op vrijwillige basis naar Nederland zijn gekomen, een beeld dat door enkele perspectieven uit het eerste hoofdstuk wordt bevestigd. Afbeelding III is een voorbeeld van een dergelijk dienstbevel.⁸⁹ De Nederlandse overheid blijft echter volhouden dat er geen sprake was van een dienstbevel, maar dat er een keuze was gegeven tussen afvloeiing in Indonesië of een tijdelijke opzending naar Nederland.⁹⁰ De ervaring van meneer Anthony sluit hierbij aan en bevestigt het beeld van de overheid.⁹¹ Uit de regeringsnota van 1978 komt naar voren dat de KNIL-militairen weigerden te kiezen, omdat zij wilde wachten op instructies van hun vertegenwoordigers in Nederland: de delegatie-Aponno.⁹² Smeets en Steijlen schrijven dat de Nederlandse overheid weleens druk zou kunnen hebben uitgeoefend op de delegatie-Aponno. Door de opbouwende internationale kritiek om de Molukkers in veiligheid te brengen, zag de Nederlandse regering zich genoodzaakt om dienstbevelen uit te vaardigen aan militairen die weigerden een keuze te maken.⁹³ Aan de delegatie-Aponno zou zijn vermeld dat een weigering van het dienstbevel een ontslag uit militaire dienst zou betekenen.⁹⁴ Door dit dreigement zag de delegatie-Aponno geen andere mogelijkheid dan een tijdelijke migratie naar Nederland.

De Molukse migranten hebben de overtocht naar Nederland niet allemaal hetzelfde ervaren, zoals blijkt uit het eerste hoofdstuk. Daar waar de meeste migranten spreken over een bevel om naar Nederland te komen, zijn er ook migranten die spreken over een keuze om naar Nederland te komen. Wat er precies is gebeurd, is lastig te achterhalen. Er bestaan verschillende interpretaties van de gebeurtenissen en de ervaringen van de migranten staan soms lijnrecht tegenover elkaar. Dit wijst er op dat de Nederlandse overheid niet één consequent beleid handhaafde met betrekking tot de komst van de Molukse migranten naar Nederland.

⁸⁸ Smeets en Steijlen, *In Nederland gebleven*, 69.

⁸⁹ Ministerie van Binnenlandse Zaken, *De problematiek van de Molukse minderheid in Nederland* (Den Haag 1978) 97.

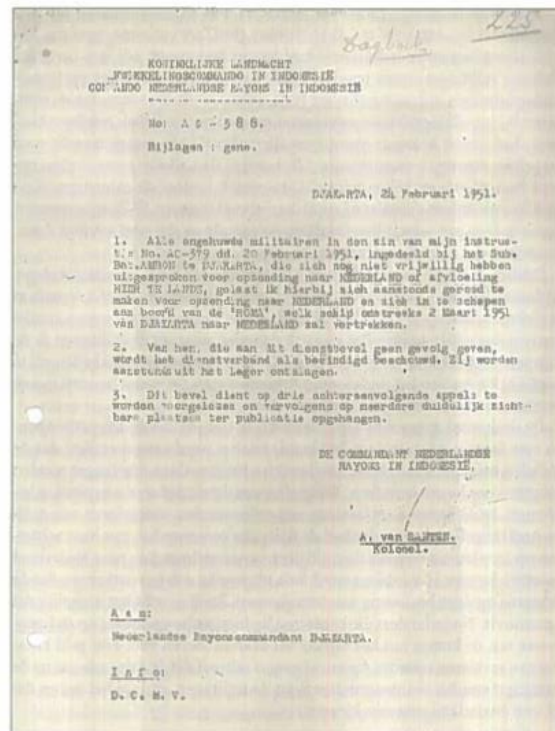
⁹⁰ Ministerie van Binnenlandse Zaken, *De problematiek van de Molukse minderheid in Nederland* (Den Haag 1978) 97.

⁹¹ S. Anthony, Bijlage A.

⁹² Ministerie van Binnenlandse Zaken, *De problematiek van de Molukse minderheid in Nederland* (Den Haag 1978), 97.

⁹³ *Ibidem*, 97-98.

⁹⁴ Smeets en Steijlen, *In Nederland gebleven*, 66.

Het dienstbevel voor de vrijgezelle militairen in Jatinegara (Jakarta, Java) om zich in te schepen op de Roma, 24 februari 1951. (Centraal Archief Depot Defensie, Collectie Archief Strijdkrachten Nederlands-Indië)

Afbeelding IV.⁹⁵

Juridisch was bepaald dat de KNIL-militairen tijdelijk de KL-status (Koninklijke Landmacht) zouden krijgen. Op deze manier probeerde de regering het afwikkelingsproces te versnellen en stond de regering in haar recht om te militairen te kunnen ontslaan.⁹⁶ Pas nadat de Kota Inten als eerste schip met Molukse migranten in de haven van Rotterdam arriveerde, werd bekend gemaakt dat de ex-KNIL-militairen uit militaire dienst werden ontslagen.⁹⁷ De ontslagbrief is te zien op afbeelding IV.⁹⁸ De manier waarop de militairen te horen kregen dat zij werden ontslagen en het extreem slecht gekozen moment voor het ontslag, zien Bosscher en Waaldijk als het bewijs voor zowel het menselijk als het bestuurlijk falen.⁹⁹

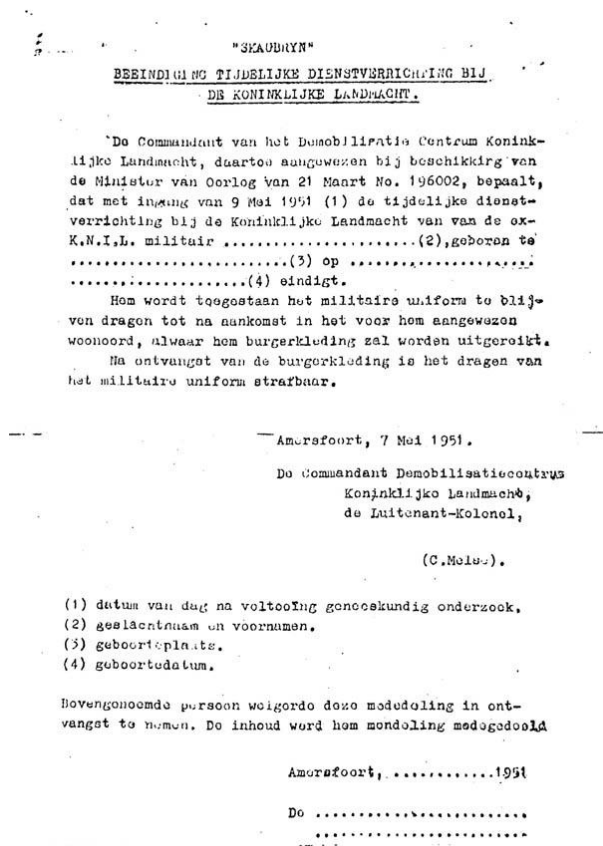
⁹⁵ Smeets en Steijlen, *In Nederland gebleven*, 65.

⁹⁶ *Ibidem*, 56.

⁹⁷ *Ibidem*, 79-80.

⁹⁸ Boscher en Waaldijk, *AMBON: Eer & Schuld*, 59-60.

⁹⁹ Boscher en Waaldijk, *AMBON: Eer & Schuld*, 59-60.

Afbeelding V.¹⁰⁰

Smeets en Steijlen zijn milder in hun oordeel over de Nederlandse overheid. Hierover schrijven zij: 'De eerste jaren na aankomst van de Molukkers in Nederland kenmerkten zich door een zwalkend overheidsbeleid, zowel wat betreft de organisatie als de inhoud van het beleid. Er werd veel geïmproviseerd, hetgeen begrijpelijk is als men bedenkt hoe plotseling en in welk tempo de Molukkers Nederland binnenkwamen. Die improvisatie leidde tot een geslaagde opvang voor de korte termijn. Maar toen het verblijf langer ging duren, botsten tegengestelde doelen.'¹⁰¹ Na de aankomst in Nederland bleef de overheid vasthouden aan het idee van een 'tijdelijk verblijf'. Nog voordat alle 'Molukse Transporten' in Nederland waren

¹⁰⁰ MHM, '65 Jaar Molukkers in Nederland: Van haven naar kamp', (12 maart 2016), http://85.158.251.41/wps/portal/muma!/ut/p/c0/04_SB8K8xLLM9MSSzPy8xBz9CP0os3gTL09fCxNDMwN3Pz8DA0cDEz9j0wAvi0NLA_2CbEdFAFS5ZaU! (15 maart 2017).

¹⁰¹ Smeets en Steijlen, *In Nederland gebleven*, 144.

gearriveerd, hield Nico Stufkens van de regerende partij, de Partij van de Arbeid, een opmerkelijk pleidooi in de Tweede Kamer. Hij sprak zich uit over de Molukkers die in Nederland waren aangekomen en waren ondergebracht in de woonoorden. 'Het is een onhoudbare toestand.'¹⁰² Zo sprak hij. Stufkens pleitte voor het vrijmaken van geld om het transport terug en betere sociale voorzieningen te kunnen bekostigen. In het jaar 1951 beargumenteerde Stufkens dat de er iets moest veranderen, omdat de gevolgen volgens hem anders niet te overzien zouden zijn.

Sterker nog dringt de overtuiging, dat, wanneer deze mensen lang in deze eigenaardige verbinding van contact en afgeslotenheid onder ons zullen blijven verkeren, dit geestelijk en psychisch rampzalige gevolgen zal hebben.

Het is, dunkt mij, een onomstotelijke waarheid, dat deze mensen leven in een droomwereld en dat zij, met hun sterk natuurlijk verlangen naar het verkrijgen van eigen recht, zich gemakkelijk overgeven aan verwachtingen, die volstrekt illusoir zullen blijken. Mentaal heeft dit droomspel een verwoestende invloed en brengt hen tot het aannemen van een afwachtende houding ten opzichte van alle arbeid, ook die in hun eigen kleine samenleving, een ellendige toestand, waarvan men de verlamme werking nauwelijks kan overschatten.¹⁰³

Hieruit wordt duidelijk dat de regerende partijen maar al te goed op goed op de hoogte waren van de gevolgen die een langer verblijf in Nederland met zich mee zou brengen.

Het onderzoeksrapport *AMBONEZEN IN NEDERLAND*, opgesteld door de commissie Verwey-Jonker in 1959, doet uitspraken over het verdere verblijf van de Molukkers en hun participatie binnen de Nederlandse samenleving.¹⁰⁴ De commissie stelt dat in de beginperiode de deelname tot de Nederlandse arbeidsmarkt uitblijft, dit kwam mede door een overschot op de Nederlandse arbeidsmarkt.¹⁰⁵ De commissie was tevreden over het door de Nederlandse overheid opgezette onderwijs en de Molukse kinderen wilden graag Nederlands onderwijs volgen.¹⁰⁶ Tot slot stelt de commissie dat het integratieproces van de Ambonezen binnen de

¹⁰² Handelingen der Tweede Kamer, 2018, 74^e vergadering (Den Haag, 7 juni 1951).

¹⁰³ Handelingen der Tweede Kamer, 2018, 74^e vergadering (Den Haag, 7 juni 1951).

¹⁰⁴ H. Verwey-Jonker, *Commissie AMBONEZEN IN NEDERLAND* (Den Haag 1959).

¹⁰⁵ Verwey-Jonker, *Commissie AMBONEZEN IN NEDERLAND*, 12.

¹⁰⁶ *Ibidem*, 30-41.

Nederlandse samenleving een uniek proces is door drie factoren.¹⁰⁷ Allereerst de agrarische maatschappij van de Molukken in tegenstelling tot de industrialiserende Nederlandse samenleving. Daarnaast hadden de Molukkers op Ambon arbeidsfuncties die niet te verplaatsen zijn naar westerse beroepen. Tot slot waren de migranten niet als individuen maar als collectief en in militair verband naar Nederland gekomen. De commissie geeft aan dat het verzwakken van de militaire verbanden geleid heeft tot een versterking van het familie en dorpspatroon.¹⁰⁸

De uitkomsten van het onderzoek van de commissie Verwey-Jonker komen tot op zekere hoogte overeen met de ervaringen van de Molukse migranten uit het eerste hoofdstuk. Met name de mogelijkheid tot het volgen van onderwijs, komt overeen. Uit de ervaringen van de migranten komen ook aspecten naar voren die niet worden vermeld in het onderzoeksrapport. Zo werden de woonoorden niet altijd als prettig ervaren, waren de huizen klein, gaf het CAZ weinig zakgeld en was het leven in de kampen zeer geïsoleerd. Daarnaast blijkt dat de reden tot het weigeren van werk niet te maken had met de arbeidsmarkt of het industriële karakter van de arbeidsmarkt, maar dat de oorzaak lag in het idee van een tijdelijk verblijf.

Analyse: de migratietheorie

De politicoloog Pontus Odmalm stelde een migratietheorie op die kijkt naar migratie en politieke participatie enerzijds en migratie en identiteit anderzijds.¹⁰⁹ Binnen deze theorie wordt het gevoerde overheidsbeleid op macro-niveau geëxamineerd. Odmalms migratietheorie is van essentieel belang om het Nederlandse overheidsbeleid ten aanzien van de Molukse migratie uit de jaren vijftig te kunnen beoordelen.

De migratietheorie stelt dat politieke partijen, migratie organisaties en individuele participanten van invloed zijn op de politieke participatie onder migranten.¹¹⁰ De wijze waarop politieke systemen binnen een samenleving zijn georganiseerd, beïnvloeden de mate van participatie en mobilisatie binnen de samenleving.¹¹¹ Het migratiebeleid zelf wordt beïnvloed

¹⁰⁷ Ibidem, 94-106

¹⁰⁸ Ibidem, 97.

¹⁰⁹ Odmalm, *Migration Policies and Political Participation. Inclusion or Intrusion in Western Europe?*, 3-4.

¹¹⁰ Ibidem, 1.

¹¹¹ Ibidem, 1-2.

door de heersende politieke instituties, de normen en waarden binnen een samenleving en de directe en indirecte grenzen dat het gastland stelt aan de nieuwe populatie. Odmalm geeft aan dat de staat en zijn instituten een cruciale rol spelen bij het integratieproces van een nieuwe populatie, dus afhankelijk van de houding van de staat kan een integratieproces succesvol of minder succesvol zijn.¹¹² Ook het identificatieproces bij de migranten kan van invloed zijn op het gehandhaafde migratiebeleid.

Pontus Odmalm en Ulbe Bosma stellen dat de situatie van de Molukkers aanzienlijk anders was dan de ervaringen van andere postkoloniale migranten in Nederland.¹¹³ De ervaringen, zoals weergegeven in hoofdstuk één, schetsen een duidelijk beeld van de bizarre omstandigheden waarin de Molukse migranten verkeerden. De Molukkers vormden een bijzondere postkoloniale migrantengroep. Een belangrijk verschil was dat de Molukkers niet als Nederlanders, maar als Indonesische staatsburgers werden gezien. Daarnaast geeft Odmalm aan dat de militaire achtergrond een reden zou kunnen zijn voor een minder hartelijk ontvangst in vergelijking met andere hoger opgeleide postkoloniale migranten.¹¹⁴ Ook is Odmalm van mening dat de Nederlandse overheid een opmerkelijke inschattingsfout heeft gemaakt met betrekking tot de Molukse migratie.¹¹⁵ De overheid verwachtte dat de migranten uit zichzelf terug zouden keren naar het land van herkomst. Deze verwachting bleef bestaan, ondanks het groeiende aantal connecties die de migranten met het nieuwe land hadden gemaakt. Tot slot zegt hij dat de opbouw van de Nederlandse samenleving in de jaren vijftig niet bijdroeg aan een soepele integratie van de Molukse migranten.¹¹⁶ De verzuiling van de Nederlandse samenleving zorgde voor sociale en politieke moeilijkheden.¹¹⁷ De zuilen zorgden er voor dat sociale groepen bijeenkwamen op basis van religie of ideologie. Deze zuilen droegen bij aan de vorming van afschermden gemeenschappen waarbinnen het sociale leven van de wieg tot het graf was georganiseerd. De zuilen waren stevig en overlopen van de ene naar de andere zuil was niet zomaar mogelijk. Een factor die, volgens Odmalm, de integratie van de migranten in de jaren vijftig extra heeft bemoeilijkt.

¹¹² Ibidem, 1-2.

¹¹³ Bosma, *Post-Colonial Immigrants and Identity Formations in the Netherlands*, 16.

¹¹⁴ Odmalm, *Migration Policies and Political Participation. Inclusion or Intrusion in Western Europe*, 37.

¹¹⁵ Ibidem, 43.

¹¹⁶ Ibidem, 98.

¹¹⁷ Ibidem, 99.

Conclusie

In de periode van 1950 tot en met 1956 zijn drie verschillende kabinetten aan de macht geweest. De toenmalige regering verloor aan kracht, waardoor een sterk overheidsoptreden uit bleef. De regering twijfelde over welke keuzes zij moest maken. Deze twijfel werd veroorzaakt door de gewichtigheid van de zaak en de verdeelde publieke opinie betreffende dit onderwerp. Het wordt duidelijk dat de ervaringen van de Molukse migranten en het uitgevoerde overheidsbeleid niet op alle punten overeenkomen. De internationale druk steeg en de Nederlandse overheid moest handelen. Smeets en Steijlen zijn mild in hun beoordeling, maar het blijft een feit dat de regerende partijen op de hoogte waren van welke problemen een langer verblijf in Nederland zouden meebrengen. In opdracht van de regering kwam in het jaar 1959 het eerste onderzoeksrapport uit. Blijkbaar voldeed het uitgevoerde beleid niet en moest gezocht worden naar oplossingen. Het rapport werd acht jaar na de aankomst van de Molukse migranten uitgebracht. In die periode wist de Nederlandse overheid nog steeds niet hoe het verder zou moeten met de Molukse migranten.

3 DE DISCREPANTIE

Inleiding

In de voorafgaande hoofdstukken is ingegaan op de ervaringen van de Molukse migranten en het uitgevoerde overheidsbeleid en hierin staan al enkele verwijzingen naar de verschillen tussen de ervaringen van de migranten en het uitgevoerde migratiebeleid. Dit hoofdstuk zal verder ingaan op de discrepantie tussen de Molukse migranten en de Nederlandse overheid in de jaren 1950 tot en met 1956.

Nederlands-Indië

In het jaar 1605 sloot de VOC een verbond met de bewoners van de Molukken.¹¹⁸ Nederland werd in de eeuwen die volgden de koloniale overheerser van Nederlands-Indië. Volgens de historicus Wim Manuhutu moet men de Molukkers niet aanschouwen als een altijd onderdanige en dienstbare bevolkingsgroep, omdat zij meerdere malen in opstand waren gekomen tegen het Nederlandse regime.¹¹⁹ Pas in de recentere geschiedenis versterkte de band tussen Nederland en de Molukkers. Dit had te maken met de succesvolle werving van militairen onder de veelal christelijke Molukkers. Dat de Molukkers trots waren op de Nederlandse driekleur blijkt ook uit de verschillende perspectieven.¹²⁰ Wilhelmina was heilig en Koninginnedag werd groots gevierd. Meerdere Nederlandse organisaties en politici spraken hun steun uit voor de Zuid-Molukkers.¹²¹ Toen bleek dat de Nederlandse overheid de Molukse Republiek niet steunde, voelden de Molukkers zich in de steek gelaten. Dit teleurgestelde gevoel was versterkt door de historische band tussen Nederland en de Molukkers. Deze situatie zou volgens Steijlen hebben geleid tot een vergroting van het Molukse nationalisme.¹²²

¹¹⁸ Smeets en Steijlen, *In Nederland gebleven*, 24-25.

¹¹⁹ W. Manuhutu, 'Herdenkingsbijeenkomst "De Aankomst"'.
¹²⁰ Perspectief 1 & 3 hoofdstuk 1.

¹²¹ Boscher en Waaldijk, *AMBON: Eer & Schuld*, 61-213.

¹²² Steijlen, *RMS*, 27.

Het dienstbevel

Een belangrijk punt van geschil blijft de vraag of de Molukse migranten vrijwillig of gedwongen waren opgezonden naar Nederland. Uit de ervaringen van mevrouw Aponno, mevrouw Kaihutu, meneer Lewerissa en meneer Sekewael wordt duidelijk dat zij de overtocht naar Nederland niet als vrijwillig hadden ervaren. De Nederlandse overheid blijft, nog steeds, volhouden dat er sprake was van een keuze om naar Nederland te komen.¹²³ Meneer Anthony bevestigt deze visie en noemt het dienstbevel onzin.¹²⁴ Hij is van mening dat de plaatselijke militaire bevelhebbers deze keuze voor de andere militairen hebben gemaakt. Of er wel of geen sprake was van een dienstbevel, is lastig te reconstrueren.¹²⁵ Smeets schrijft dat naar aanleiding van zijn onderzoek geen sprake is geweest van een algemeen dienstbevel, maar dat in drie specifieke gevallen wel een dergelijk dienstbevel was uitgevaardigd.¹²⁶ De Nederlandse overheid moet internationale druk hebben gevoeld om het ‘Ambonezenprobleem’ snel op te lossen. Volgens Steijlen is er een verschil in de interpretatie van de administratieve- en de beleefde werkelijkheid.¹²⁷ Er kan gesteld worden dat het overheidsbeleid ergens de mist in is gegaan. Er kan getwijfeld worden aan de éénduidigheid van het overheidsbeleid, gezien het feit dat de perspectieven elkaar op dit gebied tegenspreken.

De Republiek Maluku Selatan

Er is sprake geweest van Nederlandse particuliere en politieke steun voor de RMS.¹²⁸ Desalniettemin heeft de Nederlandse regering de Republiek Maluku Selatan nooit officieel erkend, zoals blijkt uit de regeringsnota van 1978:

Naar het oordeel van de Regering biedt de historie van de komst van de Molukkers naar Nederland geen aanknopingspunten voor de opvatting dat Nederland het Zuidmolukse politieke streven als rechtmatig zou moeten erkennen. Zij kan en mag, om juridische, historische en feitelijke redenen, zowel in de internationale als in de nationale sfeer, het

¹²³ Smeets en Steijlen, *In Nederland gebleven*, 79-82.

¹²⁴ Perspectief S. Anthony

¹²⁵ Steijlen, *RMS*, 54.

¹²⁶ Mail Henk Smeets, bijlage

¹²⁷ Steijlen, *RMS*, 55.

¹²⁸ Boscher en Waaldijk, *AMBON: Eer & Schuld*, 61-213.

staatkundig streven naar een onafhankelijke of in vergaande mate autonome Republiek der Zuid-Molukken niet erkennen, laat staan steunen.’¹²⁹

De sociologen Veenman en Jansma uiten stevige kritiek op de Regeringsnota van 1978. De conclusie dat het zelfbeschikkingsrecht voor de Zuid-Molukken niet mocht worden toegekend, is volgens hen onjuist.¹³⁰ Daarnaast stellen zij dat de Nederlandse overheid haar eigen bevindingen en interpretaties aanneemt als werkelijkheid en daarmee onjuiste uitkomsten van het onderzoeksrapport presenteert.¹³¹

Het tijdelijke verblijf

Alle perspectieven, inclusief die van de Nederlandse overheid, veronderstellen een tijdelijk verblijf in Nederland. De regering isoleerde doelbewust de Molukse migranten van de Nederlandse samenleving en was op de hoogte van de gevolgen die een langer verblijf in Nederland met zich mee zou brengen.¹³² De regering ging er vanuit dat de Molukkers zich na een afkoelperiode in Nederland zouden verzoenen met het idee van een Indonesisch staatsburgerschap.¹³³ Pontus Odmalm spreekt van een grote inschattingsfout van de Nederlandse overheid.¹³⁴ De Molukkers waren geen homogene groep, zoals de autoriteiten veronderstelden.¹³⁵ De Molukse migranten zagen Nederland als tussenstation voor de weg naar een eigen republiek. De migranten verzoenden zich niet met het idee van een Indonesisch staatsburgerschap, waardoor van een snelle terugkeer geen sprake zou zijn.

Het ontslag

Vanuit alle perspectieven wordt gesproken over het ontslag uit militaire dienst in Amersfoort. Om de militairen te kunnen ontslaan is de Nederlandse regering zeer doelbewust te werk gegaan en had zich daarvoor meester gemaakt van de juridische waarheid. De militairen kregen

¹²⁹ Ministerie van Binnenlandse Zaken, *De problematiek van de Molukse minderheid in Nederland* (Den Haag 1978) 63.

¹³⁰ Veenman, J. & Jansma, L. ‘Molukkers in Nederland: beleid en onderzoek’ (1978) 221.

¹³¹ Veenman, J. & Jansma, L. ‘Molukkers in Nederland: beleid en onderzoek’, 222.

¹³² Hoofdstuk 2, noot 110.

¹³³ Steijlen, *RMS*, 56.

¹³⁴ Odmalm, *Migration Policies and Political Participation. Inclusion or Intrusion in Western Europe?*, 43.

¹³⁵ Ministerie van Binnenlandse Zaken, *De problematiek van de Molukse minderheid in Nederland* (Den Haag 1978) 12.

een tijdelijke KL-status toegekend. ‘De Nederlandse staat kan die status [KL-status] ‘op elk gewenst moment’ weer ontnemen.’¹³⁶ Dit ‘gewenste moment’ vond plaats toen de eerste boot met migranten in Nederland aankwam. Juridisch gezien stond de Nederlandse overheid in haar recht, maar gevoelsmatig was dit een onbegrijpelijke beslissing voor de ex-KNIL-militairen. De militairen wisten dat de KL-status van tijdelijke aard zou zijn, maar de autoriteiten hadden gefaald om duidelijk te communiceren over de procedures die zouden volgen. Hierdoor ontstonden misverstanden.¹³⁷ Bosscher en Waaldijk schreven:

Voeg daarbij de van weinig fijngevoeligheid getuigende wijze waarop hun onmiddellijk na aankomst in Nederland werd meegedeeld dat zij ontslagen waren – die ontnuchterende boodschap was vervat in een extreem kort briefje- en het overtuigende bewijs van menselijk en bestuurlijk falen op dit punt is geleverd.¹³⁸

Het verblijf in Nederland

Uit de ervaringen van mevrouw Anthony wordt duidelijk dat de woonoorden functioneerden als dorpen op zich.¹³⁹ Het CAZ regelde alles, waardoor er een geïsoleerd leven buiten de Nederlandse samenleving ontstond. Het leven in de woonoorden werd door de migranten op verschillende manieren ervaren. Enkele perspectieven gruwelen van het leven in de kampen, andere perspectieven noemen het kampleven zelfs gezellig.¹⁴⁰ De verschillende leeftijden van de Molukse migranten zou hierbij een belangrijke rol kunnen hebben gespeeld, dit gezien het verschil van beleving tussen volwassenen en kinderen.

Het onderwijs was goed georganiseerd. De overheid zag het onderwijs als belangrijke bouwsteen voor een geslaagd integratieproces. Het arbeidsproces kwam minder goed op gang. In eerste instantie mochten de migranten niet werken en met het oog op het tijdelijke verblijf wilden de Molukse migranten ook niet deelnemen aan het Nederlandse arbeidsproces. Vanaf 1953 mochten migranten deelnemen op de arbeidsmarkt, mits dit arbeidsproces geen

¹³⁶ Ministerie van Binnenlandse Zaken, *De problematiek van de Molukse minderheid in Nederland* (Den Haag 1978) 199-100.

¹³⁷ Bosscher en Waaldijk, *AMBON Eer en Schuld: Politiek en pressie rond de Republiek Zuid-Molukken*, 60.

¹³⁸ Ibidem, 60.

¹³⁹ Perspectief 4, hoofdstuk 1.

¹⁴⁰ Perspectieven 3 & 4, hoofdstuk 1.

verstoring van de Nederlandse arbeidsmarkt opleverde.¹⁴¹ Daarnaast moesten de arbeiders 60 procent van hun verdiende loon afstaan, als bijdrage aan het door de overheid verstrekte levensonderhoud.¹⁴² Een beleid dat op zijn zachtst gezegd merkwaardig is te noemen.

De overheid leek niet te weten wat zij met de Molukse migranten aan moest. De gemaakte inschattingsfout met betrekking tot het verblijf in Nederland werd niet erkend of bijgeschaafd, zelfs toen duidelijk werd dat van een tijdelijk verblijf geen sprake zou zijn. In 1959 kwam het rapport van de commissie Verwey-Jonker uit. De aanbevelingen van dit onderzoeksrapport werden pas per 1 januari 1964 uitgevoerd.¹⁴³ Dertien jaar na de aankomst in Nederland, kwam er eindelijk schot in de zaak. In de regeringsnota van 1978 wordt voor het eerst toegegeven dat het uitgevoerde beleid te weinig rekening hield met de feitelijke ne psychologische achtergronden van de Molukse migranten.¹⁴⁴ Het Nederlandse migratiebeleid uit de jaren vijftig wankelde.

Conclusie

In dit hoofdstuk wordt duidelijk dat er sprake is van een discrepantie tussen de Molukse migranten en de Nederlandse overheid in de jaren 1950 tot en met 1956 op zes specifieke punten. De punten van discussie zijn: Het wel of niet aanwezig zijn van een vriendschapsband tussen Nederland en de Molukkers, het wel of niet hebben uitgegeven van een dienstbevel, de aan- of afwezigheid van de belofte op een tijdelijk verblijf in Nederland, een wel of niet rechtmatig verkregen ontslag uit militaire dienst en het goed of niet goed optreden van de Nederlandse overheid nadat duidelijk werd dat er geen sprake was van een tijdelijk verblijf in Nederland. Ondanks het feit dat er sprake is van een heterogene groep Molukse migranten, kan gesteld worden dat het uitgevoerde overheidsbeleid op deze zes punten daadwerkelijk in contrast staat met de ervaringen van de Molukse migranten.

¹⁴¹ Ministerie van Binnenlandse Zaken, *De problematiek van de Molukse minderheid in Nederland* (Den Haag 1978) 12-13.

¹⁴² Ibidem, 12-13.

¹⁴³ Ibidem, 22.

¹⁴⁴ Ibidem, 22-23.

CONCLUSIE

Dit onderzoek is gericht op de vraag: hoe valt de discrepantie te verklaren tussen enerzijds de ervaringen van de Molukse migranten en anderzijds het door de Nederlandse overheid uitgevoerde Molukse migratiebeleid in de periode van 1950 tot en met 1956? Voor de uitvoering van dit onderzoek zijn allereerst de ervaringen van de Molukse migranten bestudeerd. Vervolgens is het door de Nederlandse overheid uitgevoerde migratiebeleid nader onderzocht. Tot slot is aangegeven op welke vlakken er sprake is van discrepantie tussen enerzijds de ervaringen van de migranten en anderzijds het uitgevoerde migratiebeleid.

In hoofdstuk 1 is aan de hand van oral history gebleken dat de ervaringen van de Molukse migranten uiteenlopen. Daar waar enkele migranten teleurgesteld waren in de migratie naar Nederland, waren anderen optimistisch over de overtocht en het verblijf naar Nederland. De Molukse migranten vormen geen homogene groep, zoals blijkt uit de verschillende ervaringen.

In hoofdstuk 2 komt naar voren dat in de periode van 1950 tot en met 1956 een daadkrachtig overheidsoptreden uitbleef. De Nederlandse regering wilde voornamelijk op formeel-juridisch vlak haar gelijk halen, maar heeft daarbij nagelaten om de migranten fatsoenlijk te informeren over de stand van zaken. Of er wel of geen sprake was van een dienstbevel, is lastig te reconstrueren. De ervaringen hierover verschillen. Uit dit onderzoek wordt duidelijk dat het gehandhaafde migratiebeleid zich leek aan te passen aan de meest gunstige situatie voor de Nederlandse regering. Er kan gesteld worden dat er geen sprake was van één specifiek uitgevoerd migratiebeleid.

In hoofdstuk 3 wordt duidelijk dat op zes cruciale punten de ervaringen van de migranten in contrast staan met het uitgevoerde migratiebeleid. Deze punten zijn: de band tussen Nederland en de Molukken; het dienstbevel; het tijdelijke verblijf; het ontslag uit militaire dienst; en het langere verblijf in Nederland. In dit onderzoek komt duidelijk naar voren dat er sprake was van discrepantie, maar hoe kan deze discrepantie worden verklaard?

De Verklaring

De politicoloog Pontus Odmalm stelt in zijn migratietheorie dat de overheid verantwoordelijk is voor de mate waarin migranten zullen mobiliseren en participeren binnen de samenleving.

Afhankelijk van de houding van de staat kan een integratieproces succesvol of niet succesvol zijn. Dit onderzoek heeft uitgewezen dat op zes punten sprake was van discrepantie tussen de Molukse migranten en de Nederlandse regering. De Nederlandse regering heeft inschattingfouten gemaakt met betrekking tot de Molukse migratie naar Nederland en het idee van een tijdelijk verblijf in Nederland. Aan de hand van deze migratietheorie kan geconcludeerd worden dat de discrepantie tussen enerzijds de ervaringen van de Molukse migranten en anderzijds het door de Nederlandse overheid uitgevoerde migratiebeleid in de jaren 1950 tot en met 1956 is te verklaren door: Een niet duidelijk communicerende Nederlandse overheid, met als gevolg het uitblijven van een daadkrachtig overheidsoptreden. Het lukte de overheid niet om een geslaagd migratiebeleid te voeren, waardoor een succesvolle integratie uitbleef. De Nederlandse regering is hierin te kort geschoten.

Had de Nederlandse regering anders kunnen handelen? Met het oog op de internationale druk had zij misschien niet anders kunnen handelen. Desalniettemin stelde de Nederlandse overheid haar migratiebeleid niet bij toen duidelijk werd dat van een tijdelijk verblijf geen sprake meer zou zijn. Dit is een pijnlijke waarneming, aangezien in dit onderzoek wordt aangetoond dat de regerende partijen absoluut op de hoogte waren van de ernstige gevolgen die een langer verblijf met zich mee zouden brengen.

BIBLIOGRAFIE

Primaire bronnen

Archieven

Moluks Historisch Museum (MHM), Utrecht.

Nationaal Archief (NA), Den Haag.

Verslagen der handelingen van de Tweede Kamer der Staten-Generaal.
via: statengeneraaldigitaal.nl.

Databases

Nationaal Archief, De Aankomst.

GETUIGENVERHALEN, Het Molukse perspectief in oorlogstijd.
via: <http://getuigenverhalen.nl/projecten/het-molukse-perspectief-oorlogstijd> .

Geraadpleegde Interviews

Aponno, H. Y. B. (MHM, R. R. F. Habiboe)

Kaihutu, N. (MHM, R. R. F. Habiboe)

Lewerissa, J. (S. Pessireron)

Sekewael, D. (MHM, R. R. F. Habiboe)

Afgenomen interviews (transcripten in bijlage)

Anthony-Akihary, M. (L van Bergen)

Anthony, S. (L. van Bergen)

Secundaire literatuur

Boeken

Bosma, U., *Post-Colonial Immigrants and Identity Formations in the Netherlands* (Amsterdam 2012).

Bosscher, D. en Waaldijk, B., *AMBON Eer en Schuld: Politiek en pressie rond de Republiek Zuid-Molukken* (Antwerpen 1985).

Bootsma, P., *De Molukse acties. Treinkapingen en gijzelingen 1970-1978* (Amsterdam 2000).

Glissenaar, F., *Indië verloren, rampspoed geboren* (Hilversum 2003).

Hogan M. J., *The Marshall Plan. America, Britain, and the reconstruction of Western Europe, 1947-1952* (Cambridge 2002).

Lydesdorf, S., *De mensen en de woorden. Geschiedenis op basis van verhalen* (Amsterdam 2004).

Manuhutu, W. en Smeets, H. (Red.), *Tijdelijk verblijf. De opvang van Molukkers in Nederland, 1951* (Amsterdam 1991).

Ministerie van Binnenlandse Zaken, *De problematiek van de Molukse minderheid in Nederland* (Tweede Kamer, zitting 1977-1978, 14915, nrs. 1-2) (Den Haag 1978).

Multatuli, *Max Havelaar: of de Koffievelingen der Nederlandsche Handelmaatschappij* (Amsterdam 1939, 16^e druk).

Odmalm, P., *Migration Policies and Political Participation. Inclusion or Intrusion in Western Europe?* (New York 2005).

Pessireron, S., *Molukkers in Nederland. 'Wij kwamen hier op dienstbevel...'. Kampverhalen uit Lage Mierde* (Zwolle/Arnhem 2003).

Smeets, H. & Steijlen, F., *In Nederland gebleven. De geschiedenis van Molukkers 1951-2006* (Utrecht 2006).

Steijlen, F. (red.), *Begintijd. Teksten van Tamme Wittermans over de Molukse gemeenschap direct na de aankomst* (Utrecht 2002).

Steijlen, F., *RMS; Moluks Nationalisme in Nederland, 1951-1994. Van ideaal tot symbool* (Amsterdam 1996).

Thompson, P., *The Voice of the Past. Oral History* (Oxford 2000).

Verwey-Jonker, H., *Commissie AMBONEZEN IN NEDERLAND* (Den Haag 1959).

Wittermans, T., *Social Organization among Ambonese Refugees in Holland* (Amsterdam 1991) (1955).

Artikelen

Amersfoort H., van, 'The waxing and waning of a diaspora: Moluccans in the Netherlands, 1950-2002' *Journal of Ethnic and migration studies* 30 (2004).

Bartels, D., 'Can the Train Ever Be Stopped Again? Developments in the Moluccan Community in the Netherlands before and after the Hijackings', *Indonesia*, 41 (1986).

Boer, A. W., den, 'De Molukkers in Nederland', *Spiegel Historiae* 12 (1977).

Veenman, J. & Jansma, L. 'Molukkers in Nederland: beleid en onderzoek' (1978).

Vermeulen, D., 'Oom Wim Munister: "Een Molukker gebruikt eerst zijn hart"', in: *Marinjo*, nr. 2 (1982).

Websites

De balie, 'Mena Muria: over 3^e en 4^e generaties Molukkers in Nederland', https://www.debalie.nl/agenda/podium/mena-muria:-over-3e-en-4e-generaties-molukkers-in-nederland/e_9782838/p_11768686/ (18 april 2017).

Eventbrite, 'Herdenkingsbijeenkomst "De Aankomst"', <https://www.eventbrite.nl/e/tickets-herdenkingsbijeenkomst-de-aankomst-32305579859> (21 maart 2017).

NPO Andere Tijden, 'Woningnood Volksvijand nummer 1' (maart 2011), <http://www.npogeschiedenis.nl/andere-tijden/afleveringen/2010-2011/Woningnood-volksvijand-nr-1.html> (9 februari 2017).

Parlement & Politiek, 'Kabinetscrisis 1951: Nieuw-Guineacrisis', https://www.parlement.com/id/vh8lnhrouwxh/kabinetscrisis_1951_nieuw_guineacrisis (8 maart 2017).

Parlement & Politiek, 'Kabinet-Drees I (1948-1951)', https://www.parlement.com/id/vh8lnhronvwj/kabinet_drees_i_1948_1951 (8 maart 2017).

Parlement & Politiek, 'Kabinet-Drees II (1951-1952)', https://www.parlement.com/id/vh8lnhronvwj/kabinet_drees_ii_1951_1952 (8 maart 2017).

Parlement & Politiek, 'Kabinet-Drees III (1952-1956)', https://www.parlement.com/id/vh8lnhronvwh/kabinet_drees_iii_1952_1956 (8 maart 2017).

Rijksoverheid, 'Onderzoek naar dekolonisatie Nederlands-Indië duurt vier jaar' (24 januari 2017), <https://www.rijksoverheid.nl/actueel/nieuws/2017/02/23/onderzoek-naar-dekolonisatie-nederlands-indie-duurt-vier-jaar> (25 februari 2017).

Visser, Y., 'HISTORIEK. De jaren '50: woningnood, verzuiling en Amerikafilie' (december 2013), <http://historiek.net/de-jaren-50-woningnood-verzuiling-en-amerikafilie/39134/> (15 maart 2017).

Verantwoording illustraties:

Afbeelding I

Nationaal Archief, *Repatriëring Ambonezen te Rotterdam, Nederland 21 en 22 maart 1951. Het schip de "Kota Inten". KNIL/K.N.I.L.militairen, marine mensen: Ambonese kinderen en*

ouders warm ingepakt, zetten voet in Nederland. Voorheen bekend onder sfa001004357, 3 maart 2017,
<http://www.gahetna.nl/collectie/afbeeldingen/fotocollectie/zoeken/start/58/weergave/detail/tstart/0/q/zoekterm/kota%20inten> (8 februari 2017).

Afbeelding II

Parlement & Politiek, 'Spotprent Kabinet Drees II', <https://www.parlement.com/cgi-bin/as.cgi/0291000/c/start/file=/9291102/modules/g18kvgv6> (8 maart 2017).

Afbeelding III

Bosscher, D. en Waaldijk, B., *AMBON Eer en Schuld: Politiek en pressie rond de Republiek Zuid-Molukken* (Antwerpen 1985) 47.

Afbeelding IV

Smeets, H. & Steijlen, F., *In Nederland gebleven. De geschiedenis van Molukkers 1951-2006* (Utrecht 2006) 65.

Afbeelding V

MHM, '65 Jaar Molukkers in Nederland: Van haven naar kamp', (12 maart 2016),
http://85.158.251.41/wps/portal/muma!/ut/p/c0/04_SB8K8xLLM9MSSzPy8xBz9CP0os3gTL09fCxNDMwN3Pz8DA0cDEz9j0wAvI0NLA_2CbEdFAFS5ZaU!/ (15 maart 2017).

BIJLAGEN

Bijlage A: transcript S. Anthony

Geïnterviewde: Stefan Anthony (SA)

Interviewer: Loes van Bergen (LB)

Opname: 15 maart 2017, Maarssebroek

***[Martha Anthony-Akihary aanwezig bij het interview \(MA\)](#)**

LB: Om te beginnen, wat is uw volledige naam?

SA: Mijn volledige naam is: Achternaam is Anthony, in het Engels geschreven. T-H-N-Y.

LB: met een H ertussen? Ja!

SA: Voornaam is Stefan.

LB: Stefan, ja.

SA: Ik ben geboren 15 september 1934.

LB: 1934?

SA: dus twee jaar ouder en 5 dagen later, ja vijf dagen later.

LB: haha 5 dagen later. En u bent getrouwd en u heeft kinderen. (Net interview met mevrouw Antony gehad).

SA: ja we hebben twee kinderen. En die zijn nu volwassen. Eentje die woont hier in de buurt.

LB: ooh leuk!

SA: een meisje en de jongen is eh douaneambtenaar en die zit ergens in Wormer.

LB: Leuk! En waar bent u geboren oorspronkelijk?

SA: Nou dat is een moeilijke naam, maar ik zal het spellen (spelt): Ihamahu. Dat is een van de meest rebellerende dorpen tegen de VOC.

LB: Tegen de VOC? Tegen de Nederlanders?

SA: In de tijd van de Republiek, tegen de Nederlanders.

LB: bent u daar ook opgegroeid?

SA: Gedeeltelijk. Ik ben daar geboren. Mijn vader heeft een verstandsplaats op Ambon. En voor de oorlog, ik denk tegen/ in 1939 was dat. Kreeg hij een standplaats op Java. Dus wij gingen naar Java toe.

LB: en hoe oud was u toen ongeveer naar Java ging?

SA: 5 jaar.

LB: 5 jaar, ja. En Wat kunt u zich nog herinneren van Java?

SA: haha een leuke tijd natuurlijk hè. Leuk, omdat het was een andere omgeving. Kijk op Ambon werd ik geplaagd, omdat ik een kind ben van een slaaf. Kijk ik heb een afwijkende naam. Anthony is geen naam afkomstig uit Ambon.

LB: Nee, want uw vader was?

SA: Ambtenaar

LB: Maar hij was Engels?

SA: dat weet ik niet. Misschien iets ofzo. Dus ik word daar geplaagd. Op Java word ik niet geplaagd en ben ik één van hun.

LB: Kunt u zich nog iets herinneren van waar u woonde op Java?

SA: in Muntilan. Dat is een dorpje tussen Magelan en Djokja in.

LB: en Djokja?

SA: Nee, tussen Magelan en Djokja. Tussen. Dat is in de buurt van de Borobudur.

LB: En nog een keer, ooh van de bourobodour, ja.

LB: En hoe heette het dorpje ook al weer. Nog een keer, excuus.

SA: (Spelt) M-U-N-T-I-L-A-N.

SA: en toen kwam de oorlog. Ja toen was het gewoon te redden natuurlijk. Ik mocht naar een goede school gaan. Een betere school dan de rest. Dan heb je verschillende school typen he. Je hebt *elasis* school, dat is alleen voor de Javanen. Je hebt Ambonese school, dat was voor de Ambonezen. Dan heb je de Europese school. En dat is in Magelan hè, Magelan. De Europese school. En die Europese school daar zitten gradaties op. De 1e Europese, daar komen alleen blanken. 2e daar komen mix, blanken en nog mensen van kinderen van hoge ambtenaren. De 3e dat zijn de Indische.

LB: en onder welke?

SA: de 2e Europese.

LB: van de zoon van een ambtenaar?

SA: Ja.

LB: Een ambtenaar van Nederland?

SA: ja, ja, ja. Ambtenaar hè.

SA: inspectie

MA: Dat zijn Nederlanders hè. En de kinderen verblijven dan op een soort internaat.

LB: Ja, was het een soort internaat?

SA: Ja, zoiets. Maar het is alleen een luxe.

MA: Wij noemden dat in de wandelgangen een weeshuid! Haha!

SA: het is een luxe aangelegenheid.

SA: maar goed ik eh..

MA: als je zegt weeshuis dan weet heel Magelang waar je over hebt. Hahaa!

SA: en dan komt er nog een tijd, maar in die tijd heb ik eigenlijk niet zo'n zin om naar school te gaan. Dus ik was niet zo'n beste leerling denk ik. Ik denk dat de leraar of de onderwijzers hadden denk ik heel veel moeite met me. Maar toen kwam de oorlog. En ik voel me bevrijd. Ik hoef niet naar school te gaan. Ik kan spelen zoals ik wil. Maar ja, toen kwam de ellende. De Europeanen worden opgepakt. Naar kampen gestuurd. En dan kom ik ook aan de beurt. Mijn vader zat ergens in een krijgsgevangenkamp. En mijn moeder gaat naar een vrouwenkamp. En ik naar een werkkamp.

LB: u ging naar een werkkamp?

SA: Een werk kamp ja. We gingen uit van Magelang naar Celebes, Van Java. Magelang is op Java, naar Celebes. En daar begon de grote ellende. Dat is dit boekje, waar ik nu mee bezig ben. Daar gaat het over zo'n beetje. Moet ik naar de bevrijding of moet ik door het kamp nog?

LB: Dat hoeft niet door het kamp.

SA: Nee oké. Het kamp was geen prettige tijd. Je hebt twee kanten van het kamp leven. Ik noem het de harde en de zachte kant. De harde kan is natuurlijk een heleboel slavenarbeid, weinig eten, weinig slaapmogelijkheden, geen sanitaire voorzieningen. Geen medische voorziening. Dus als je ziek bent dan betekent het dat je dood gaat. Zo waren we in. Toen wij op Celebes kwamen, in Makassar, dat was de hoofdstad. Toen waren wij verdeeld in groepen. Onze groep bestond uit 15 man. En van de 15,

komen er 5 terug. Ik heb ook een haiku erover geschreven. En de titel van de haiku is: 15 to 5. Van 15. Dus 15, twee van 5. Twee van vijven. Dus 15 to 5. Dat is niet leuk dan.

LB: U was één van de vijf.

SA: Ik was één van de vijf ja, van de overlevende. Dat klopt

LB: weet u nog welk jaar u bevrijd werd uit het kamp?

SA: Welk jaar? Wat?

LB: Welk jaar u uit het kamp bevrijd werd?

SA: Nou, na de atoombom van Hiroshima en Nagasaki. En ik was toen doodziek. Ik had malaria, dysenterie. Of dysenterie en malaria. En, maar ik zal eens even. Ik heb zo net over de harde kanten gehad, maar er zijn ook zachte kanten van. De zachte kant is dat na zo'n werkdag kom je thuis, kan je eten. Er is geen mogelijkheid om iets te wassen. Naar bed en de oudjes van de barakken, die wat meer ervaring hebben en meer boeken hebben gelezen, vertellen over die boeken. Dus ze hebben over *jolees stickers* ze hebben over hoe heet dat? Nee nee boeken. Over Tarzan en over die Duitse van..

LB: Hans en grietje? Dat soort verhalen?

SA: nee, nee nee, niet Hans en Grietje. Het gaat over indianen. Zo'n les over indianen. Heel bekend! Als ik het de jongens vroeg, dan weten ze het. Heel bekend! Maar goed. Maar ook bijvoorbeeld over de Ilias hè. Eehm. hoe heet hij.. van...

LB: Homerus?

SA: van Homerus. Dat is van Homerus. En dat is dan voor mij.

MA: mag ik nog een kopje thee aanbieden?

LB: Dank u wel, heel graag.

SA: voor mij een verademing. Dan ontvluchtte je als het ware dat hele denken en dat hele verdriet. Dat kan je dan ook verwerken uit eindelijk. Even wegstoppen en dan rustig weer naar het volgende ding. En dan kan je ook rekenen. We kregen ook taal. Dus je krijgt bijna onderwijs. Waar ik een grote hekel aan heb, toch gekregen in het kamp. En het vervelende daarvan is, dat ik het nog precies weet. Wat er gegeven wordt en wat moet je leren uit het hoofd. Allemaal uit het hoofd hè! Er was niks om op te schrijven, je moet het allemaal uit het hoofd leren. Dus nou ik, puur toeval dat goed kan leren. Ik bedoel ik kan datgene dat ik gehoord heb reproduceren. Gemak, met gemak. Dat was vroeger ook al zo toen ik klein was. Ik moest naar de zondagsschool. Zo heet dat hè, zondagsschool. De Christelijken gaan dan na de kerk, naar de zondagsschool. Nou wij gingen naar de zondagsschool. Bij de zondagsschool moet je dan teksten leren. En op een gegeven ogenblik zag ik gewoon die tekst voor me. Ik roep mezelf nog, maar dat kan toch niet zomaar zijn. En toen las ik, deed ik het boekje open. En ja het was waar! Toen wist ik hé. Maar ja ik wist niet dat ik goed terecht zou komen, dus later. Nou we kwamen uit kamp.

LB: ik controleer ondertussen even. Ja, hij loopt nog.

SA: Bij. Volgens mij bij de NICA. NICA is *Nederlandse Indische Civil Administration. Nederlands Indische Civiele Administratie*. Dat was over de tijd, na de bevrijding hè. Dus we kwamen daar in een dorp waar wij gelegen hebben. Toen ging ik daar naartoe. Ik ging me melden. Die man is stomverbaasd. Hoe is het mogelijk? Dat kinderen, tieners uit Java hier terecht komen? Hoe is dat toch mogelijk? Ik zei ja, dat weet ik ook niet.

LB: hoe oud was u toen u daar kwam?

SA: ik was nauwelijks 10. Hardly ten years old. Dat ik zo schreef:

*Hardly ten years old
Celebes, a child who is lost
A horrible crime.*

Dat is mijn haiku. Dat is mijn haiku, dus.

LB: Ja, ongelofelijk.

SA: Nou, ik eh. Nou en toen vroeg ik of hij ons kon helpen. Hij zij: ja natuurlijk! Nou hij schreef een aanbevelingsbrief. Van de vijf die over waren gebleven, konden er twee bijna niet meer lopen. Wij waren met z'n drieën. Nou op transport naar Makassar. Van de plaats. de plaats heet Pumala.

LB: sorry, op transport naar Makassar?

SA: Pumala (spelt)

SA: even tekenen (tekent): Celebes is zo hè.

LB: ja

SA: Zo Celebes Hier is Makassar. We gingen zo daarnaartoe. Oversteken en hier is Kandari. Kandari is beroemd. Kandari, en hier ligt Bumaha. Zo. En de plaats waar NICA zat, lag of noordelijk of zuidelijk. Dat weet ik niet. Dat heet Kolaka. Dus wij mogen eerst daar heen gaan met de boot. Je kunt niet met de auto gaan, want hier zaten rebellen overal. Dus met de boot daar naartoe en van Kandari naar Makassar.

LB: en toen kwam u aan in Makassar..

SA: Nou in Makassar toen zijden wij we willen terug naar Java. Nee! Daar is het nog te warm. Je kunt alleen hier blijven, of je kunt naar het oosten gaan. Ja, maar mijn moeder daar.. De Rode Khmer zal ervoor zorgen dat zij naar het Oosten gaat. Nou en inderdaad. Mijn moeder is ook vrij en ging naar Ambon toe. En daar heb ik haar ontmoet. Maar het is pas in 48 denk ik. Zo lang duurt dat. Nee 47 was het, 47. Maar ja ik eh. Je bent al zolang weg van huis. En je kunt niet meer aarden met moeder en zo. Niet dat je herrie hebt en dergelijken, daar gaat het niet om. Je.. het kan bijna niet meer. Dus ik ga op avontuur uit. Wij zijn klasgenoten. Ik ontmoette klasgenoten die ook op de een of andere manier op Ambon zaten. Nou wij gaan naar Nieuw-Guinea toe. Mag ik mee? Ja natuurlijk! Nou toen was ik mee gegaan naar Nieuw-Guinea. Daar aankwamen in Nieuw-Guinea nog steeds geen school natuurlijk hè. Vrij, helemaal vrij! Waarom zou ik naar school gaan? Toen kwam ik daar.. toen deed ik karweitjes onderhoud, schoonmaken of wat dan ook. En op een gegeven ogenblik was het 49. December 49, Het is de overdracht. Dus Indonesië, of Nederlands-Indië wordt Indonesië. Behalve dan Nieuw-Guinea. Maar toen dachten wij ja, als we hier blijven. Ze komen toch. En er wordt gevochten. Weet je wat, we gaan terug. Nou wij gingen terug vanuit Sorong, daar woonden wij in Sorong, dus heleboel mensen die gingen weg vanwege het feit er wordt toch gevochten straks. Nou wij gingen naar Makassar. Zogenaamd om zeg maar problemen, van de problemen daar weg te gaan. Maar in Makassar kwam je juist die problemen tegen. Toen wij in Makassar kwamen toen werd er gevochten. Heel hard gevochten. Tussen de Indonesische militairen en de voormalige KNIL-militairen. Want ze behielden nog hun wapens, alles, alle uitrusting behielden zij nog. En er was een oudbouw hè een oudbouw van Indonesische militairen voor de aanval op Ambon. Dus er kwamen heel veel militairen. Hoe meer militairen, hoe meer druk. Hoe meer spanning, dan werd er gevochten. Na het gevecht, ik denk een dag of 4, moesten we weg. Allemaal.

LB: u ook?

SA: wij ook. We moesten allemaal achterlaten. Of niet achterlaten, wat wij hebben mochten we meenemen. Maar bijvoorbeeld militaire uitrusting die moesten allemaal daar blijven. Achter blijven.

LB: en door wie werd u weggestuurd? Door Nederland of door Indonesië?

SA: Nou nee, wij moeten weg van Nederland natuurlijk hè. Want... die waren nog steeds KNIL-militairen. Alleen niet meer in dienst. Er is nog niks, nog geen afvloeiing of wat dan ook. Nog niks, helemaal niet. Nog steeds in dienst, alleen hebben ze geen enkele bevoegdheden meer. We gingen terug naar Semarang, waar zij (wijst naar MA) ook terecht was. En ik zag ze werken of naar school gaan. Maar een ding was ik vergeten in Sorong, dus in Nieuw-Guinea. Daar ontmoette ik jongens die voor een nummer naar Indië waren gekomen. En ze moesten..

MA: Hollandse jongens!

SA: Dienstplichtigen.

LB: dienstplichtigen, ja.

SA: een heleboel! En toen kwamen ze bij mij. En toen zeiden zij tegen mij. Als je ooit naar Nederland komt. Ik zei: ja, maar ik kom niet. Nee! Als je ooit in Nederland komt, zorg ervoor dat je papieren hebt. Diploma's hebt. Als je dat niet hebt, dan kom je nergens terecht. Nou dat onthoud ik heel goed!

LB: diploma's.

SA: nou in Semarang ook natuurlijk heel duidelijk afwezig. Je kunt niet daar blijven. Je moest ook weg. Nou toen gingen we aanboort. Zij waren eerder (wijst naar MA) weg gegaan. Wij kwamen later. Twee maanden of een maand later, toen volgden wij. En in Nederland aankwamen, heb ik maar één doel.

LB: maar u was niet in dienst van het KNIL?

SA: Nee, nee, nee niks. Ik was meegegaan met mijn tante en ooms.

LB: gewoon de familie.. Zat er al familie van u in Nederland?

SA: Ja! Heel veel. Maar ik heb weinig contact.

MA: weinig contact, maar ze weten wel van elkaars bestaan af. Als ze elkaar tegen komen, altijd hartelijk.

LB: ja, precies.

LB: En u, met welke boot bent u naar Nederland gekomen?

SA: Met de Goya.

MA: spelt: G-O-Y-A hè.

SA: ja die schilder Goya. Goya is een schilder hè van Scandinavië. Heel groot meester. Heel groot meester Goya, nou goed.

MA: is dat niet een schilder.

SA: ja, Goya is een schilder.

We kwamen hier aan en toen had ik maar één doel. Ik zeg tegen mezelf: leren, leren en nog eens leren. Tot je erbij neervalt. Trouwens dat heb ik thuis ook van mijn ouders geleerd. Zorg dat jij de beste bent. Kan dat niet? Een na de beste. Niet? Twee na de beste. Of drie na de beste. In ieder geval de boodschap was duidelijk: zorg dat je erbij bent.

LB: leren, leren, leren.

SA: ja. Nou dan is het verhaal net als Marta. Ook naar Amersfoort. Daar een paar dagen, ik weet niet precies.

LB: en nog heel even terug naar de overtocht. Want, herinnert u zich nog iets van de overtocht of op het schip?

SA: oh zeker. Niks, helemaal niks gebeurt. Kijk wij zijn ook een van de laatste hè. Dus kijk de gene die eerder vertrokken, waren de voorzieningen niet zo goed hè. Die later vertrekken, ze weten uit ervaring wat ze moeten doen. En vandaar dus alle voorzieningen zijn goed.

LB: ja. En toen kwam u aan in Nederland, waar kwam u aan in Nederland?

SA: Rotterdam. Ja ik herinner me nog de eerste blik. De, hoe heet dat ook al weer? Die nieuwe waterweg. Ja de nieuwe waterweg, daar zie je de bomen één richting staan hè. Schitterend. Hoe kan dat nou? Hoe kan dat nou? En toen vroeg ik aan de eerste de beste schepeling. Hoe kan dat zo zijn? Toen legde hij uit dat dat kwam door de wind. Die waait allemaal door één richting. En dus de bomen reageren ook in één richting. oh!

Aangekomen in Nederland, in Amersfoort worden we weer afgevoerd naar verschillende kampen.

LB: ja, want u ging van Rotterdam met een bus naar.. of ging u naar Amersfoort?

SA: ja, met een bus inderdaad. Met de bus naar Amersfoort.

LB: en hoelang heeft u in Amersfoort ongeveer gezeten?

SA: Ik denk een dag of drie of vier.

MA: wij zijn de langste. Wij zijn de langste.

SA: ik denk een dag of drie of.

MA: meer dan een week.

SA: drie of vier ofzo.

LB: en wat gebeurde er in Amersfoort?

SA: nou niks. Je zag wel maar verder. Kankeren natuurlijk. In feiten hun status is natuurlijk een beetje ingekort. Het is eigenlijk of ehm, niet ingekort, maar afgenomen. Want aanboort was nog verteld: Jongens het is afgelopen met het KNIL, nu zijn jullie gewoon burgers. En dat moet je zeggen tegen militairen die zo gezag loos is. Nou en die zo bezield zijn om terug te gaan. Dat was natuurlijk de belofte. De belofte om terug te gaan. En zoveel mogelijk als het kan, ja nu kan dat. Nou goed. Ondanks al dat gekanker en gedoe. Ik ging ook naar Vucht toe. Maar daar bleef ik maar één maand. En toevallig

was er ook iemand uit Magalang en die zij van: Kijk daar in Limburg zaten jongens die naar school gingen. Wil jij naar school? Ja! Nou ik was naar de beheerder hè en toen vertelde ik... De beheerder die vroeg mij: waar kom je vandaan? Ja daar. Ja maar, daar waar ze controleren. Hoe heet je? Oh ja, maar ik ken jouw vader wel. Ik zei nou, kan je ervoor zorgen dat ik school mag? Ja. Nou voor elkaar gespeelt.

LB: en dat was in Vught?

SA: in Vught ja.

LB: en weet u nog wie dat voor u heeft geregeld?

SA: ik denk dat Sollewijn Gelpke denk ik.

MA: Dat was de kampbeheerder.

SA: is de kampbeheerder.

LB: Sollewijn en dan..

SA: Sollewijn en dan twee namen hè. Gelpke (spelt dit). Ik denk het hoor.

MA: hoe heet ie?

SA: Sollewijn Gelpke. Ik kan mee.. in ieder geval hij was vroeger controleur op Saparua.

LB: Ik zal het even nazoeken. (→ de heer J. H. F. Sollewijn Gelpke)

MA: controleur hè. Op Saparua.

LB: controleur op Saparua en later kampbeheerder?

SA: ja. Nee! Assistent-Resident geloof ik. Dat is hoger.

LB: assistent-resident, aah!

SA: maar ik denk dat hij niet meer leeft hoor.

LB: Nee.

SA: dat is lang geleden. Goed ik kwam daar aan en ik mocht naar school gaan.

LB: u kwam aan in Limburg?

SA: in Limburg.

LB: en waar in Limburg?

SA: In de Echt.

LB: excuus de Echt, dat is een..

SA: gehucht. Wij kwamen in een klooster terecht. Dus je hoeft niet te zorgen voor hoe moet je zo'n kachel aansteken (verwijst naar kamp Vught). Dat hoeft helemaal niet. Alles is compleet, dus nou. Nou en toen naar school eindelijk. Ik mocht kiezen naar welke school ik ging. Toen zei ik: oh mag ik dan naar les gaan. Ja natuurlijk! Ik mocht naar les. En zes jaar later heb ik afgemaakt.

LB: hoe vond u het verblijf daar?

SA: ooh. Er was maar één doel: papieren halen. Papieren halen.

LB: en denkt u doordat uw vader de assistent-resident/kampbeheerder elkaar kenden dat dat heeft geholpen?

SA: Ja, hij was ambtenaar. Hij was ambtenaar. Ja dat denk ik. Ik denk het wel. Maarja goed, ik heb heel veel geluk gehad. Ja, heel veel geluk. Op school ook. Op school werden we een beetje geholpen. Door mijn klasgenoten. Ik herinner me nog: Ik kwam wat later, ik geloof in november. De herfstvakantie wanneer begint die normaal? Herfstvakantie... november?

MA: herfstvakantie? Oktober, zoiets.

SA: oktober. Nou oké. Ik was 1 dag voor de herfstvakantie naar school gegaan. En de volgende dag ben ik vrij. Dus ik kreeg boeken en toen werd er verteld. Zo ver zijn wij gekomen. Dus ik moest die vakantie alles inhalen. Maar ja, toevallig kan ik heel gemakkelijk leren, ja. Ik heb Frans gedaan, ik heb Engels gedaan. Wiskunde. Alles heb ik geleerd in die korte tijd. Ik kwam op school en toen moest ik een beurt krijgen. Frans. Ik weet precies hoe je het moest schrijven, maar de uitspraak is natuurlijk anders. Toen moest ik dat doen (lacht) en ik weet precies hoe het moet als het geschreven is. De hele klas moest lachen. Iedereen was aan het lachen hoor, ja. Dus na die les toen kwamen ze, kijk zo moet je uitspreken, zo moet je uitspreken. Mijn klasgenoten: zo moet je uitspreken. Nou toen kon ik het uitspreken. Laat ik nou later niets anders dan negens halen voor Frans.

LB: Want u wist het wel natuurlijk.

SA: ja ik wist het best.

MA: ja want hij nam alles ook makkelijk op hè.

LB: Ja, geluk hoor!

SA: Wiskunde hoef ik bijna niet te leren. Ja ik kwam thuis en ik keek niet meer naar het boek.

LB: en want, hoe kijkt u aan tegen uw migratie naar Nederland? Hoe kijkt u aan tegen uw migratie naar Nederland, als u hierop terugkijkt?

SA: nou ik zal eerlijk zeggen dat was goed geweest. Voor mij wel. Ik heb heel veel voordelen aan. Was ik in Indonesië gebleven, dan was ik niet naar school gegaan. Nou wat er van mij terecht zou komen, dat weet ik niet. Maar in ieder geval niet zo terecht als hier. Ik heb hier gezocht op Europese ambtenaar, dat was ergens anders geweest. En wie kan het zeggen? Ik was ergens Ambtenaar geweest, dus. Je hoort tot de top van de Europeanen.

LB: en de Nederlandse overheid, hoe vindt u dat die gehandeld heeft? Hoe vindt u dat de overheid gehandeld heeft met betrekking tot de Molukse migratie naar Nederland?

SA: Hoe de overheid?

LB: Ja

SA: Ja, dat is moeilijk. Je moet het altijd plaatsen in de context van de tijd. Ik denk dat zij gehandeld hebben naar vermogen. Gezien de tijd, zeg maar is het, aanvaardbaar. Niet zomaar aanvaardbaar, maar met kanttekeningen. Maar 1 ding dat ik.. wie heeft de schuld, dat weet ik niet. Waar ik wel heel erg teleurgesteld in ben is het feit dat de jongens die van hieruit naar Indië waren gegaan voor een nummer, als dienstplichtige. Toen zij terug kwamen..

MA: Hollandse jongens hè.

SA: Hollandse Jongens. Toen zij terugkwamen en wat kregen zij te horen? Je bent een moordenaar. Je bent een lafaard. Je bent een koloniaal. Nou dat vind ik heel erg. Zij zijn op grond van de besluiten hier door de Tweede Kamer gestuurd naar Indië. En dan komen ze terug en dan kregen ze dat te horen.

LB: Van wie kregen zij dat te horen?

SA: van de bevolking. Dat wil zeggen dat die kinderen van hun ouders hebben gehoord of van hun onderwijzers dat hebben gehoord. En dat vind ik erg. Heel erg. Tot nu toe heb ik nog niemand tegen gekomen die zegt: oh toen wij terugkwamen was het ontvangst zo... Elke keer als ik hun ontmoet vertellen ze hoe het was: vreselijk, vreselijk.

MA: Onze vakantie op de boot zaten wij met een echtpaar toevallig dat het gesprek op Indonesië ging. Zij vertelden dat zij geen goede aankomst in Nederland. Zij werden uitgemaakt voor moordenaars!

SA: Dus als je dat, dit verhaal, plaats in de context van onze komst hier. Wie moet je de schuld geven? Tegen destijds? Maar even terugkomen over hoe komen wij hier. Nou zoals u weet, we zaten toen al op Semarang. Er is flink onderhandeld. En wat doen wij met deze mensen? Dus tussen Nederland en Indonesië. Toen kwam er een formule uit en de formule is dat: ze kunnen daar blijven, ze kunnen in Indië blijven als burger. Of ze kunnen in Indië blijven als militair. En de derde naar Nederland. Dat wil zeggen dat naar Nederland **EEN KEUZE IS**. En de geruchten dat het een bevel is, dat is gewoon mythe. Klinkklare nonsens.

LB: het dienstbevel is onzin?

SA: onzin! Ze hebben de keuze al gekregen. En ze hebben gekozen voor Nederland.

MA: nou, je kan de keuze maken. Tenminste bij mijn vader hè op Sabang. Je kunt overgaan..

SA: ja.. ik heb al gezegd. Ze kunnen blijven als burgers of blijven als militair.

MA: maar mijn vader had toen getekend, ik ga terug naar mijn geboorte plaats. Dus naar Ambon toe.

SA: maar dat kan niet, dus..

MA: maar toen was het nog niet 25 April hè. Het was voor die tijd. Op Sabang. Ja door die overdracht, moeten alle KNIL militairen van al die eilanden af geconcentreerd op Java. Van alle eilanden. En Java heeft grote kazernes op diverse plaatsen. Die kunnen die soldaten opnemen. Zo was het verhaal dan hè, wat ik wist van mijn vader.

SA: Die drie vragen hè, of overgaan als militair of als burger of naar Nederland. Staat op papier.

Jammer genoeg dat ik die papier niet heb meegenomen. Ik heb het zelf gelezen als orde van de dag. Dat heb ik nog zelf gelezen.

LB: dus er waren drie opties: Indisch burger, Indisch militair, of naar Nederland...

SA: en iedereen weet dat! Iedereen weet dat dat zo is!

LB: en waarom kwamen die militairen dan naar Nederland?

SA: ze hebben een keuze gehad. Ze kunnen niet naar andere plaatsen. Ze hebben de keuze gemaakt. En nooit op bevel.

MA: [nee, maar dat kan je ook niet doen, want 25 april toen waren wij al op Java. Toen was Molukken ook die proclamatie gaan doen, vrijheid voor de Molukken.](#)

LB: ja, de RMS.

SA: ja, maar dat zat niet goed de context. Want kijk: Nederland, zowel Nederland als Indonesië weet dat de overdracht van nieuw-Genua een probleem zou worden. Dat weten ze. Dus na de overdracht van zeg maar de rest van Nederlands-Indië tot aan Indonesië. Vanaf die dag, dat moment wisten ze dat het moeilijk zou worden. Nou en dat weet Indonesië ook. En daarom hebben zij gezegd, al lang voor die tijd al: geen ex-militairen daar naartoe. Want dan gaan ze echt.. want.. Nieuw-Guinea... Molukken is daar niet zo ver vandaan.

LB: want, ze mochten er niet heen, omdat ze dan zouden mee vechten?

SA: ja, ze wouden meevechten. En ze zijn goed getraind. En dat is een minpunt voor Indonesië. Dus vanaf dat moment hebben ze verboden, niks meer. of overeengekomen met de overheid, Nederlandse overheid, dat geen Ambonese militairen naar het oosten gaan. Ze kunnen misschien tot Makassar, maar niet verder.

LB: Nee. En u? Voelt u zich nu meer Molukker of meer Nederlander?

SA: (lacht) simpel, ik ben gewoon Nederlander dus eh. Maar als er wat is tussen de Molukkers dan spreekt het mij aan. Als er hulp nodig is, dan zijn wij bereid om die hulp te bieden. Middelen hè. Niet fysiek. Dat zit er niet in. Maar middelen, andere middelen. Sympathie hebben is een middel. Of geld, is ook een middel, of vrijwilligerswerk doen is ook een middel. Maar ja, jammer eigenlijk. Ik vind dat heel erg jammer. Dat feitelijk de Ambonese militairen zo besodemieterd worden. Niet door de Nederlandse overheid, maar door hun eigen mensen. Ze hebben voorgeschoteld: dit is op bevel jongens. Wij gaan vechten. Wij gaan tegen aan vechten. En dat hebben ze ook gedaan. Ze waren naar de rechter gegaan. Nou over het recht gekregen. Nou kom maar door. Het is niet zo!

LB: Want wie zijn er?..

MA: [er is geen geld voor.](#)

LB: ja. Want wie zijn er besodemieterd?

SA: door hun eigen mensen.

LB: ja.

SA: Ik zal één voorbeeld noemen. [Misschien kent u Henk Smeets?](#)

LB: Ja?

SA: nou, Henk Smeets is net als u. afstuderen en die heeft ook zeg maar de Molukse kwestie ook in zijn afstudeeropdracht verwerkt of hoe het is, dat weet ik niet precies. En hij heeft ook gepromoot: het is een bevel. Bij een van de bijeenkomsten in wat vroeger het Moluks Museum is, had hij toen gezegd letterlijk: 'op bevel.' Nou daar moet ik eens even over na denken.

LB: Meneer Smeets?

SA: Smeets, Henk Smeets. Dat zei die. En feite weet hij vanaf het begin dat het geen bevel is. En nu achteraf probeert hij dat te bekennen in feiten dat het onzin is. Grote onzin. Nul komma nul. Maar ja goed, de Ambonezen hebben in elk geval een mythe nodig, zeer waarschijnlijk. En ze willen dat voort laten leven. Nou mij best. Maar geef de anderen geen schuld. Zelfreflectie in dit geval is nul komma nul.

LB: dus eigenlijk zegt u, ze zouden niet Nederland de schuld moeten geven, maar naar zichzelf moeten kijken?

SA: precies. Nou, de baas. Hun meerdere. In termen van militaire rangorde, hun meerdere...zij maakte dat wijs.

LB: Dus het is wijs gemaakt door de..

SA: door de kapters hè. die het toen voor het zeggen hebben. Er zijn kapters die niets doen hoor, net als de vader van (wijst naar mevrouw Anthony). Hij was ook één van de top hè. Hij was adjudant, maar niet geen.. ehmm, hoe zeg je dat? Geen soldaat. Omdat die overdracht was aan de gang. Alle papieren is klaar.

LB: en nog heel even terugkomend, u heeft het idee dat de hogere militairen wisten dat er een keuze was, maar zij deden... hoe moet ik dat zien? Zij deden dat anders voor? Of hoe lieten zij dat dan aan de andere soldaten weten?

SA: Nou zij gaven aan dat het op dienstbevel was.

MA: [het was een andere voorlichting.](#)

SA: een andere voorlichting en dat sijpelt door. Dat sijpelt door van de ene naar de andere en zo gaat het verder.

MA: [het gaat verder en dan wordt het groter. Ja je weet, ik hoor A bij u en u verteld B er achter aan. En dan weet je het al niet meer.](#)

SA: dus dat is heel jammer in feit. Dat kenmerkt zich ook in al die andere dingen. Zo is bijvoorbeeld er is Molukse kerk hè. Die hebben ook heel veel geld gekregen. En in mum van tijd is het geld verdampt. Niks wordt gedaan, totaal niks. Hoe is het toch mogelijk. In wat voor samenleving is dit eigenlijk? En het is precies hetzelfde als het Moluks Museum. Dat is ook in een mum van tijd verdampt.

MA: [het Moluks Museum. Verkeerd gebruikt.](#)

SA: en het heeft geen *accridatie*. Hoe heet het....

MA: [accridatie?](#)

SA: nee

LB: accommodatie? Plaats bedoelt u? waar het museum zit?

SA: Het Moluks Museum, het is geen echt museum hè.

LB: Nee, het zit nu in Houten.

SA: ja, maar toen ook. Het heeft geen status van museum. Hoe heet dat. Ik weet er is een term daarvoor.

MA: [volgens mijn neef mogen ze het woord Museum niet gebruiken. Maar ja ik weet het fijne er niet van, ik hoor het alleen maar.](#)

SA: ja dat is triest. Heel triest en er komt geen... ja er zijn wel mensen die protesteren, maar op de een of andere manier is die, die protesten verstompt. En dan is het afgelopen. Voor mij door gewoon je rug recht houden, ik eis zeg maar een uitspraak van de rechter. Nou noem maar op. Maar kennelijk zijn er nou, doe het maar niet. Kennelijk, vermoedelijk. Ik vermoed het hoor.

LB: ja.

LB: Dank u wel. Mag ik ook dit interview gebruiken voor mijn scriptie?

SA: ja, ja! Dat is oké.

LB: en mag ik nog een foto van u maken?

SA: Ja.

LB: Dank u wel!

Bijlage B: Transcript M. Anthony-Akihary

Geïnterviewde: Martha Anthony-Akihary (MA)

Interviewer: Loes van Bergen (LB)

Opname: 15 maart 2017, Maarssebroek

***Stefan Anthony aanwezig bij het interview (SA)**

LB: Dan begin ik met u mevrouw Martha Anthony. Wat is uw volledig naam?

MA: Mijn volledige naam is: Martha Anthony-Akihary. Mijn meisjesnaam is Akihari

LB: Akihari?

MA: (spelt naam)

LB: En wat is uw geboortedatum?

MA: Ik ben geboren in Sigri op 10 September 1936.

LB: En u bent getrouwd (Meneer Anthony zit naast mij), heeft u kinderen?

MA: Wij hebben samen twee kinderen.

LB: en die wonen in Nederland ook?

MA: En de wonen in Nederland ja.

LB: Waar komt u oorspronkelijk vandaan?

MA: Wat zei u, ik ben een beetje doof.

LB: geen probleem. Waar komt u oorspronkelijk vandaan?

MA: Oorspronkelijk? Mijn ouders komen uit de Molukken, van het eiland Haruku en het dorp heet Aboru (spelt dit).

LB: Bent u daar ook geboren op Aboru?

MA: Ik bedoelt u?

LB : ja

MA: Mijn ouders zijn daar geboren, maar ik was op Sumatra geboren.

LB: en waarom was u op Sumatra geboren?

MA: Mijn vader is soldaat hè. Hij is bij de KNIL.

LB: Wat kunt u zich nog herinneren van Sumatra? Waar woonde u?

MA: nou, van mijn geboorte plaats eigenlijk niet zo veel. Dat wij als peuter. Alle moeders, moeten apart.. eten koken, maar die kinderen mogen daar niet bij. Dus eigenlijk was er een oppas en die ging altijd met ons wandelen of ergens aan het strand zitten. En dan hebben wij een vrije keuze om te rennen en zo schelpen te zoeken. Dat was mijn laatste herinnering.

MA: dat was eigenlijk van die tijd en daarna weet ik niet meer.

LB: want daarna,.. u had een oppas daar..

MA: Daarna: trok mijn vader naar Java toe.

LB: en ging het gezin mee naar Java?

MA: het hele gezin gaat ook mee

MA: Hij ging daar. Ja mijn moeder is zo vooruitstrevend he. Die wilde dat hoger op ging klimmen. En ehm daarom hij had de functie als militair bij de administratie om de betaling van de salarissen uit te delen. Ja dat was na 5 jaar voor mijn moeder echt niet zag zitten. Ze zij: 'je kunt een keuze maken, ik ga met mijn kinderen terug naar Ambon en je zoekt het maar verder uit, mits je echt je best doet om onder de officieren op te klimmen en niet jan soldaat met die rode strepen.' Want dat vertikt ze.

LB: dus u bent toen met uw moeder naar Aboru gegaan?

MA: Nee! Het ging niet door, want dat zette mijn vader aan het denken. En toen ging alles op een glijbaan hoger op.

SA: Ik kan straks wel verklaren waarom. Ja

LB: ja?

SA: ja ik kan verklaren waarom: moet ik nu?

LB: Vertel maar

SA: ieder Ambonees. Ik noem het maar even Ambonees, vroeger heette dat zo. Sinds 1970 was het Molukker. Zij hebben de belofte gemaakt. Ze zijn wel Christenen, maar ze hebben ook ehm *allimisten*. Wij geloven in voorouders. Dus.. elk Ambonees die een dorp verliet, die maakt een belofte. Een echte die maakt een belofte. Eens ga ik terug

LB: Eens ga ik terug?

SA: ja we zeggen na zijn diensttijd, is hij verplicht om terug te gaan. Generaties op generaties, wordt dat gewoon nageleefd. Maar toen, na 1959, toen kan dat niet. Dus toen ze hier kwamen, dat was natuurlijk grote ellende. Ze waren *pissed* eigenlijk. Geestelijk. Ik heb een belofte gedaan, mijn vader, mijn grootvader en hun grootouders. Die hebben die belofte gedaan. En die zijn ze altijd nagekomen. Ik ben de enige die dat niet is nagekomen. Nu begrijp je wel dat daar heel grote spanningen zitten. En hun kinderen, die zagen dat. Pappa in spanning, mama in spaning. Nou dan komt dat kindje tot explosie, dat begrijpt u wel.

LB: ja, ja dat begrijp ik.

LB: en.. want.. zo ver kwam het niet. Want uw vader kwam hoger op toen?

MA: Ja want hij was van Siblin met het gezin naar Java gestuurd, omm een cursus te volgen. Ehm op de kader school en dat is .. Alle militairen die hoger op wilden komen werden allemaal naar Java gestuurd. En daar hoorde mijn vader ook bij.

LB: en u sprak in het gezin ook Nederlands?

MA: ik denk Maleis

LB: Maleis met uw ouders.

MA: want mijn moeder heeft geen Nederlandse taal.

SA: ze verstaan het wel hoor!

LB: haha ja? Ze verstaan het wel. Ja dat geloof ik

MA: praten is heel moeilijk

MA: alle commando's. Alle instructies allemaal in het Nederlands. Dus hij weet precies wat er gedaan moet worden.

MA: maar mijn vader en zijn vader was ook een militair. Gepensioneerd en hij werd ook op Java gestationeerd. Dus mijn vader ging naar school eigenlijk de kinderen van mijn opa, gingen allemaal naar school. Naar de Hollandse school.

LB: de Hollandse school. En weet u nog ongeveer in welk jaar uw vader op Java les kreeg op de kaderschool?

MA: Ik denk nee, voor de oorlog. 194en.. mijn vader werd geboren in 1908 en hij was op 18 jarige leeftijd is hij dienst gaan nemen.

LB: jong hoor!

MA: Ja, 18 jaar. En mijn vader mocht niet van Aboru weg, tenzij hij eerst ging trouwen. En in die tijd wilde die opa allemaal knappe meiden. Die, die, die, mag je zoeken, welke je wil! Mijn vader geen van alle. Liet ze allemaal in de rij staan. Met wie wil je trouwen? Met die! En dat was dan mijn moeder! En mijn op schrok zo hevig, want ze was niet zo blank. Maar wat kan mij dat nou schelen. Maar zij heeft een leuk karakter, fijne karakter. **LB: wat leuk.**

SA: maar zij, haar moeder, heeft precies dezelfde status, als... want haar vader was ook KNIL militair geweest. Dus zij heeft ook die school genoten.

LB: Zelfde school? Zelfde opleiding?

SA: en toevallig zijn ze terug gegaan. Hè die belofte!

MA: Ja, ja, ja

LB: Altijd terug?

SA: altijd terug.

LB: mooie belofte, ja.

MA: ja, die binding met het geboortedorp was zo enorm groot. Of je rijk bent of arm. Iedereen komt terug. En ze voelde zich allemaal erg gelukkig daar. Dat was dan de achtergrond over mijn ouders.

LB: Ja. En uw vader Zat bij de KNIL. En wanneer kreeg hij te horen of kregen jullie te horen dat jullie naar Nederland zouden gaan?

MA: Nee, nee. Want toen in 1950 waren wij op Sabang. En mijn vader kwam van een interneringskamp van Birma. Hij was daar krijgsgevangen aan het Birma spoor. Dat was de geschiedenis van mijn vader. Dus in de Japanse tijd wisten wij niet eens waar mijn vader was. ..

LB: en na de Japanse tijd?

MA: Na de oorlog ging mijn vader via het Rode Kruis naar ons zoeken. En de laatste standplaats waar hij afscheid van ons had genomen, van mijn moeder, was Java. Gelang. Nou toen ging het Rode Kruis zoeken, had ons gevonden. En meteen moest mijn moeder, uit de bamboegordijn, naar de vrije wereld gaan.

LB: meteen, ja?

MA: ja binnen een korte tijd, ja! En we gingen als dieven in de nacht het dorp uit, want de spanning was zo groot. Het was toen in de tijd van de Indonesiërs. Dat die dan streefde naar de onafhankelijkheid hè.

LB: en waarom als dieven in de nacht? Waarom slopen jullie weg uit het dorp?

MA: ja, want die spanning was zo groot. Tussen Javanen en mensen van Indonesië van ander eilanden, dus er was altijd spanning. We leefden altijd harmonieus daar, maar de een vertrok de ander niet.

LB: Dus eigenlijk moest u zorgen dat de Indonesiërs niet wisten dat u weg ging.

MA: Nee. We zitten in een dorp he. Dus als je weg gaat, heb je liever niet dat die anderen het wisten, want anders wordt die politie ingeschakeld ofzo. Dus midden in de nacht gingen we gewoon naar het station. De eerste de beste trein die aankwam, gingen wij meteen in naar een ander plaats.

SA: toen in die tijd dus, waarover zij sprak. Was midden Java het gebied van de Republiek. Nu zijn Soekarno en zijn mensen, die hebben het daar voor het zeggen en niet meer Nederland. En toen zij wisten van het Rode Kruis, dat vader er was. Dan moet dat natuurlijk stiekem gebeuren. Dan kan je niet zeggen, jongens eeh! We gaan. Dat kan je niet. Dus vandaar dat het allemaal stiekem gebeurt. Gewoon naar de trein gaan en met de trein wegwezen.

LB: Ja, ik begrijp het.

SA: en dat verhaal moet wel naar Magelang. Magelang is een dorpje midden op Java. Precies middelpunt van Java. Toevallig ik kom ook van Magelang, dus. Maar ik wil ook iets anders, maar dat is een ander verhaal. En zij.. zij zaten ook in kamp he. En tijdens de Javaanse tijd zaten zij ook in kamp, maar goed.. gaat u verder.

MA: Ik heb helaas geen frisdrank, dus ik maak thee gewoon.

LB: ooh, nee heerlijk, dank u wel!

MA: (maakt thee)

SA: moet hij opladen, hij kan opladen als u wil.

LB: nee ik had hem helemaal opgeladen voordat ik begon.

SA: als het nodig is, moet u wel zeggen hoor.

LB: hij is nog helemaal vol.

LB: zo even kijken, (aan MA) want uw vader was terecht. De oorlog was voorbij en toen bent u met uw moeder..

MA: nou we waren van midden Java naar de vrije wereld gegaan, naar Batavia gegaan. En daar zaten wij in een opvangkamp met vrouwen en kinderen. Die wachten om naar de mannen te gaan. Voor hereniging met de mannen.

LB: aah.. voor hereniging met de mannen.

MA: ja, ja, dus mijn moeder kreeg een oproep van de overheid. We kunnen met de vliegtuig gaan om mijn vader te ontmoeten. Mijn vader: 'geen denken aan. Ik heb mijn kinderen en vrouw al zo lang niet gezien, als er wat gebeurt met die vliegtuig dan heb ik totaal niets meer.' Dus we moesten met de boot gaan.

LB: Met de boot, maar waar was uw vader op dat moment? Op Java?

MA: op Sabang, ja op Sabang.

SA: daar was hij gestationeerd hè.

Ma: na de oorlog ..van Birma, werd hij daar gestationeerd, op Sabang.

LB: en toen bent u per boot naar Sabang gegaan?

Ma: Dus van Jakarta gingen we met de boot naar Sabang voor hereniging. Toen waren wij moeder met 5 kinderen. 4 jongen en 1 meisje en dat was ik ja. En na de oorlog, toen na de hereniging, waren er nog 2 kinderen bij gekomen. Een broertje en een zusje. Ja, ja. Nou dat was over die hereniging. Ik kende mijn vader niet. Ik moest mijn vader leren kennen, want dat was een strenge man. Omdat wij een grote achterstand hebben in die oorlogsjaren nooit onderwijs gehad. Grote armoede, mijn moeder had geen inkomsten. Ja.. en ik was toen al 11 jaar, dus geen sprake om naar school te kunnen gaan. Maar toch heeft hij het gedaan gekregen, vanwege die rede dat wij geen onderwijs hadden genoten in die oorlogstijd, was ik toch naar school gegaan. Met 11 jaar, in de 1^e klas. In de zesde klas, maar met de lessen van de 1^e klas. En elk jaar, elk half jaar een klas op. En zo was ik in 1950 toen ik van Sabang vertrok eehm van Samarang vertrok zat ik al in de 6^e klas. Met een verklaring van het hoger onderwijs kan ik hier verder gaan. En dat was een krachtig. Alleen de voertaal dat was zwak. Maar voor de rest kan ik best mee doen.

LB: en wat herinnert u zich nog van het moment dat u naar Nederland moest komen of dat u..

MA: eeh het moment dat wij hier aankwamen?

LB: nou hoe werd of op welke manier werd gezegd op Java dat u naar Nederland zou gaan?

MA: Wij kinderen wisten niet, want wij gingen naar school. Maar het was medio juli of misschien later. Want mijn ouders wisten niet beter, zij gingen naar Ambon toe. Dat was het. Maar de soldaten denk ik al informatie dat het niet kon, omdat de Molukken heeft de Republiek Zuid-Molukken uitgeroepen. Dus voor de Ambonezen soldaten is het helemaal geen denken aan om daar naartoe te gaan. Want dan werk je de vijand in de hand he. Dus toen was het naar Nederland.

LB: en was u vader, was dat in opdracht of was dat ..

MA: nou eigenlijk de hele compagnie he.. alle Molukkers, alle Ambonezen gaan naar Nederland. En ik weet niet of het waar is "tijdelijk verblijf in Nederland" met de bedoeling om weer terug te gaan.

SA: dat is van horen zeggen hé.

Ma: dat wist ik niet.

LB: nee dat wist u niet, dat hoorde u achteraf?

Ma: dat hoorde ik van de radio en hier en daar zeg maar.

LB: maar u wist wel dat u naar Nederland ging?

MA: ik wist het wel. Ik zat al in de 6e klas van de lagere school.

LB: *en hoe bent u naar Nederland gekomen?*

MA: eehmm, met de boot.

LB: Weet u nog welke boot?

MA: de Grote Beer, SS-Grote Beer. En ik dacht.. in de maand April, maar precies de datum weet ik niet.

LB: April vertrokken of..

MA: nee, we vertrokken van Samarang. Dan nog via Jakarta, dat was de laatste haven. En dan ging er ook weer een groep Ambonezen de boot in en toen vertrokken we.

LB: en kunt u zich nog iets van de bootreis herinneren?

MA: ja, heel veel ziek, vanwege de hoge golven. En 30 april waren wij midden op zee. Een groot feest aan boord! Jong en oud deden mee aan activiteiten. Afgesloten met een feestelijke maaltijd.

LB: 30 april 1951? En waarom was het groot feest?

Ma: Koninginnedag!

LB: ooh natuurlijk.

Ma: 30 April, koningin Juliana was het.

LB: want Koningin Juliana was uw koningin?

MA: ja toen wel!

LB: en daarvoor?

MA: Wilhelmina was het hè.

LB: ja, ongelofelijk.

MA: nou, als kind neem je dat aan. Ja in fantasiewereld een koningin die staat heel hoog. Ik zie haar niets eens als mens. Tot dat wij een foto van haar zien. Hè is zij ook een mens? Die denkbeeld he, we hadden nooit een foto of wat gezien als kind. In die Japanse tijd, je hebt gewoon een heel andere tijd. Een tijd van honger en er is geen media van kranten, misschien wel. Maar dat konden we niet kopen. Mijn moeder althans niet.

LB: en kan u zich nog iets herinneren van de aankomst in Nederland in Nederland?

MA: de aankomst, oh zeker.

LB: Waar kwam u aan?

MA: de eerste indruk voor dat wij IJmuiden binnen kwamen

LB: IJmuiden?

Ma: IJmuiden. Een laagland, zee water vies. Want Indonesië helder veel water. Blauw, smaragdgroen en zo he.

SA: Het was Rotterdam toch?

MA: nee, nee wij zijn in Amsterdam.

MA: ooh, ooh. Thuishaven van de SS grote beer is Amsterdam, later pas naar de hal. En eeh via de Noordzeekanaal naar de haven van Amsterdam. Ja, die laagvlakte en die doorgang door het Noordzeekanaal, met een motor bood voorop he. Dat was zo indrukwekkend. En eng dat het niet tegen de kade stootte ofzo, maar dat was niet gebeurt. Ja we kwamen denk ik in de morgen aan. Ik weet het niet, want je heb totaal geen horloge. Je weet echt niet van tijd ofzo. Je gaat gewoon met je ouders, die instrueerde je instrueerde je en zo ga je. Gingen we uit monsteren werd ontvangen in een hele grote loods en volgens mij had ik hier ook een naamkaartje, ik weet het al niet meer. En dan enkele formaliteiten, die groep hoort die en zo gingen we met de bus naar Amersfoort, naar kamp Waterloo.

LB: en in Amersfoort, wat kunt u zich daar nog van herinneren?

MA: nou in kamp Amersfoort, de meest Ambonezen die van de boot afgingen, die gingen alleen een week daar heen, maar wij van de grote beer, moesten daar 2 weken blijven. En de eerste paar dagen in quarantaine, mochten niet weg.

LB: en waarom?

MA: want op de boot was er een pokken uitgebroken. En in Suezkanaal aangekomen, kwamen artsen aanboort om de hele toestand in de boot te onderzoeken. En dat ook niet volwassenen geraakt werden en zo. Dus we kamen aan en we krijgen eigenlijk al een stempel: die gaan daar twee weken

zitten. En mijn zusje en nog al die zieke kinderen die moeten allemaal apart en voorlopig ook de eerste paar dagen geen bezoek.

LB: u was niet ziek?

MA: mijn zusje was ziek, ik niet

LB: uw zusje was ziek.

MA: mijn zusje, de jongste thuis. Zij had waterpokken. Ook.

LB: en toen zat u twee weken in Amersfoort.

MA: twee weken in Amersfoort en de opvang was daar goed. Elke avond werden amusement verzorgt. En onze vaders die liepen daar rond met militaire groene uniformen aan he. En baret. Van En zo lang zij daar in het kamp waren zij soldaat. Elke morgen aantreden op appèl, wat ik me herinner op het veldje staan rijen soldaten. En na het appèl zijn ze dan dienst vrij. Hebben ze verder geen activiteiten. En na die twee weken kregen de ouders te horen de bestemming waar ze naar toe gaan, dus de hele groep die worden verspreid voor de bestemming. En wij kregen Vught, met nog een paar andere mensen.

LB: Wist u al dat u naar Vught ging toen u daar naartoe ging?

MA: toen wij in Vught kwamen ging mijn wereld gewoon instorten. Hè? Komen wij hier weer in een kamp? Met prikkeldraden? Nog veel erger dan de gevangenkampen in Indonesië. Dat was mijn indruk, maar je luistede gewoon naar je vader en moeder. En er zijn barakken, de barakken zijn lang he. En gescheiden voor en achter net als wij wonen in 6b en dat ander deel was 6a

LB: u woonde in 6b?

MA: ja en daar tussen in daar zijn de gemeenschappelijke ruimte voor de toiletten en een wasruimte, maar ook gescheiden. 6a apart, 6b apart.

LB: en in 6b met hoeveel mensen woonde u in 6b?

MA: ooh bij wijze van niet allen die met de Grote Beer, maar ook met mensen die van andere boten afkomen, je wordt gemixt.

LB: hoe vond u het kamp? Kamp Vught?

MA: hoe?

LB: hoe heeft u het ervaren kamp Vught?

M

MA: nou die kampleven kennen wij al van Indonesië en je zit daar met leeftijd genoten en je hebt aanspraak met elkaar, dus het enige wat je te doen hebt je moet leren. En mijn vader zij: 'nu zit je hier in de kern, dan moet je echt leren tot je er bij neerval.'

LB: Ja, want u kreeg onderwijs?

MA: wij kregen onderwijs. Dus ik ging naar de lagere school eind 6^e klas. We waren in mei gekomen ik heb alleen maar een paar maanden en toen ging gewoon naar de MUL (mulo). Met het advies, met het advies dat ik iets aan m'n Nederlands moet doen. Dus ik kreeg van mijn medeklasgenoten cowboy boeken, karren mee om te lezen. Daar kom in een keertje aan, heeft de meester dat gezien. Lees je dat? Ja, spannend! Nou dat was niet de bedoeling dat je die boeken leest. Ik zei: wat voor boeken moet ik lezen dan? Haha want van een bieb bestaan/ bibliotheek weet je niet. We zitten eigenlijk in een uithoek ver van de bewoonde wereld in kamp Vught.

LB: maar u ging wel naar school met Nederlandse kinderen?

MA: van ons gezin was ik toen de enige die buitenom kamp Lunetten naar school gaan, dat wilde mijn ouders hebben. Omdat ik die verklaring heb gehad.

LB: maar dit was denk ik al later, kan dat? Rond welke tijd ging u buiten kamp Vught...

MA: 1951

LB: wel in die tijd!

Ma: we waren in mei gekomen en in september zat ik al op de MUL, ja

LB: en hoe was voor uw vader als KNIL militair, hoe vond hij komt Vught/ Lunetten

MA: Hij was burger. Alles was daar. Alle soldaten waren geen soldaten meer, ze waren burgers en stateloos.

LB: vanaf wanneer waren ze burger geworden?

MA: en je leeft op zakgeld. Je kreeg alles van de CAZ, eten drinken, gratis de kinderen die buiten naar school gaan krijgen bus geld.

SA: [CAZ is Commissariaat Ambonezen Zorg.](#)

LB: Ja.

MA: en in woonoord Lunetten, dat is een kamp met 22 of 23 barakken. Het krioelde gewoon van mensen daar. Het is gewoon een klein dorp. En in het midden was een kerk. Een protestantse kerk en eerst een katholieke kerk ook en die katholieke kerk dat was ineens niet meer, omdat de katholieken Molukkers die waren toen verhuist naar Nistelrode. Dus dat gebouw kwam leeg te staan. En dat wat dan een kleuterschool. En er is ook nog een badhuis, een centrale keuken. Ook een gebouw waar je brood moet halen.

LB: En alles was georganiseerd?

MA: Ja er was gewoon alles. De burgerlijke stand was ook aanwezig voor mensen die gingen trouwen. En administratie voor het reilen en zeilen van de mensen in het woonoord. Er is een dokter, een polikliniek. De kampbeheerder, de huisdokter, de maatschappelijk werk. Ze woonde allemaal in het kamp. Maar, in mooie vertrekken.

LB: mooiere vertrekken dan jullie?

MA: ja, ja wij zitten allemaal als garnalen bij elkaar.

SA: [Ik was concertatie kamp Vught he.](#)

Ma: Nou dat was het

SA: [er zijn gebouwen voor de leiding en barakken voor de Molukkers. Wij zaten in de barakken en zeg maar de leiding zaten in de mooie huizen](#)

LB: zeg maar de opzichter huizen?

LB: En wat vond u van die kampmedewerkers?

LB: pardon, eet rustig op. (MA eet koekje)

LB: Want zij woonde in de mooie huizen en u zat op elkaar?

MA: In onze zin: wij kinderen, wij klaagden niet. Mijn ouders hebben zo moeilijk met ons. Zakgeld 3 gulden per week en wij kinderen 2 gulden per week. En daar moet je dan tandenpasta, zeep en alle nodige wat in het dagelijks leven nodig is ermee kopen. Handoeken en je, ongelofelijk om dit na te vertellen. Maar we hebben het moeilijk, maar we maken er maar het beste van. Je bent alleen zorgen dat ie naar school gaat, zorgen dat ie diploma haalt, dat ie ook een goede baan, want dan ben je uit die zorg. Dat was het doel van alles. Maar de humor onder oudere jongeren van school. Er wordt veel gelachen, veel gedanst. Het was gewoon leuk

LB: het was gewoon leuk? Ja.

MA: het was gewoon leuk!

LB: en u heeft ook nooit of u heeft het ook gezellig gehad in de kampen.

MA: heel leuk, want je kent iedereen. Zelfs nu als je iemand ergen tegen komt. Dat vertelde mijn zusje. Die is naar Alphen aan de Rijn, komt ze iemand tegen. Uit het geboortedorp van mijn man. En die zij hoe is het nou met uw zus? Ik zeg, hoe kent u mijn zus? Ik woonde in de barak naast jullie. Ooh dus, daardoor kende ze mij. Ik heb nooit met haar gesproken! Ja en dan zij ze, vergeet niet doe de groeten van mij! Ik heet Rika zegt ze, nou haha. En dat vond ik leuk om dat te horen!

LB: ja leuk!

MA: nee het was leuk gewoon. Maar in die tijd mochten de mannen niet werken hoor.

LB: waarom?

MA: want worden eigenlijk door de CAZ verzorgd eigenlijk van de geboorte tot het graf. Laat ik zo uitdrukken: eten, drinken, kleding, schoeisel krijg je dan van de CAZ.

LB: en had u ook het idee dat u tijdelijk in Nederland zou wonen? Of voor langere tijd?

MA: ja, volgens de verhalen tijdelijk, maar ja wat heet tijdelijk? Er kom geen tijdelijk? Het werd vast mode, want de ene oudje soldaat die ging dood voor de andere en zo gaat het door tot heden. Van de

eerste generatie blijft nog een handje vol over. Die zijn al meer dan 65 jaar hier in Nederland, dus van terugkeer zal het niet gebeuren. Of je moet uit vrije wil zelf gaan. En dan wordt het ook moeilijke, omdat je hier bent opgegroeid in het westen. En als je daar naartoe gaat, moet je een stap terug doen en denk ik heel erg moeilijk. Voor mijn kinderen althans, die kunnen dat niet. Maar ik kan me nog inleven, want ik heb in twee werelden geleefd. Want de wereld van toen was voor mij de wereld van oorlog. En je hebt van alles mee. Je moet je mond houden, niemand vertrouwen, je moet eerlijk zijn. dat heb je meegekregen. Honger geleden. Ik weet niet eens of ik elke morgen ontbijt. Dat weet ik niet. Ik weet alleen dat we 's middags iets kregen en 's avonds iets wat mijn moeder weer klaar kon maken. Dat was die tijd. Dus we waren eigenlijk toen we in de vrije wereld kwamen, waren wij veel wijzer. Op jonge leeftijd, waren wij wijs. En je wist van aanpakken. Je ziet die situatie en je dan geef je je hulp. Dat is onze tijd en hier ik heb Hollandse zusters: 'ga nou zitten zegt ze dan. Je zit niet maar je draaft iedere keer van links naar rechts.' Je ziet het hè het is niet in orde en dat heb ik allemaal mee gekregen.

LB: en heeft u ooit het idee gehad.. of.. Wat vond u van de manier waarop Nederland of de Nederlandse overheid gehandeld heeft?

MA: voor mijn ouders heel erg slecht. Mijn mening: ze werden bedrogen.

LB: en waarom vindt u dat?

MA: kijk, in Waterloo. Ja ik krijg emotie. Die fiere soldaten zijn er niet meer. Ze gingen gewoon als geslagen burgers de bussen in. Dat is het beeld he (is verdrietig). En dan komen we in het kamp. Zit mijn vader te zuchten. Maar met het beeld. Ik ga eens naar huis. Zo noemde hij dat hij naar Aboru terug ging. En wat deed hij? Visnetten maken. Met klossengaren van de Hema die zo goedkoop, maar toch van goeie kwaliteit. In al die jaren heeft hij dat gemaakt. netten, netten..

[SA: een visnet en weet u toen het klaar is. Toen het klaar is. Toen het klaar is en wij vrij mochten reizen naar Indonesië. Daar hebben ze van die plastic garen. Daar heb je niks meer aan.](#)

MA: een van de neven zij tegen mijn vader: 'die vissen die komen niet eens in die netten.' Toen zij ik ja, ja. Jaja, Jou opa, jou overgrootvader heeft ook met haar garen. En die garen hebben ze dan met glas verwerkt, dat dat harder wordt en scherp he. Ik zeg hoe durf je dit tegen mijn vader te zeggen?! Ja de manier, waarop dat gezegd wordt. En ik als kind dat zag, dat mijn vader elke dag een paar uur zo zat. Tijd verdrijf, want je hebt niks te doen.

LB: en waren uw..

MA: maar later waren er mogelijkheden dat voor cursussen. Zowel voor mannen als vrouwen. Nou dan gaat iedereen op cursus. Mijn vader volgde kleermaker cursussen. Heeft diploma behaald. Heeft pantalons voor mijn broers gemaakt, want dat was nodig. Want wij hebben geen kleren.

LB: nuttige dingen

MA: ja heel erg hoor. En als je dat vergelijkt met de vluchtelingen die hier aankomen. En meteen mooie huizen zitten en dan een grote mond hebben. Dan dank je ooh oh, wat zijn die Molukkers toch zo verdraagzaam. En dan denken ze, wij waren toen in een andere tijd. Het was hier ook na de oorlog en die tijd was ook anders.

LB: tot wanneer heeft in woonoord Lunetten gewoond?

MA: hoelang?

LB: Ja

MA: 1951 tot half september 1964. Tot 1964.

LB: meer dan 10, 13 jaar.

MA: ik geloof dat ik meer dan 15 jaar in lunetten heb gewoond. Ik heb de jaren 60 ook nog in lunetten gewoond. We zijn pas in 1964 weggegaan. Toen mijn vader een baan kreeg in Culemborg bij de meubelfabriek Gespen.

LB: en toen zijn jullie naar Culemborg gegaan?

MA: JA.

LB: U was 11 toen u in Nederland aankwam?

MA: eeh ik was 15.

LB: excuus 15.

LB: heeft U al die tijd van 1951 tot 1964 bij uw ouders in het kamp gewoond? In de barak?

MA: ja, altijd geweest. Alleen mijn twee oudere broers, die gingen op een ander plaats leren. Wonen ze ook in een kamp daar ergens. Eén in Middelburg en de ander in woerden. Maar ik was altijd thuisgebleven. Ook om de zorg, om thuis he. Je ziet die situatie en ja. Ik ben, al moet ik het zelf zeggen, zo snel met alles. Dat moet gedaan worden end dat. Meer het hulpje van mijn moeder. Wij wonen daar er was geen winkel, waar al die ouders even boodschappen kunnen doen. Je moet met de bus naar het dorp gaan of naar Den Bosch. Dus we waren echt geïsoleerd hoor.

LB: En hoe vond u dat, nadat u in 1951 kamp Vught woonde, hoe vond u dat de Nederlandse overheid daarna heeft gehandeld? Toen duidelijk werd dat jullie langer dan een half jaar in Nederland zouden blijven.

MA: eigenlijk heb ik hier niet over gedacht. Ik was met andere dingen bezig. Ik moet leren. Het feit alleen zo volgepakt in een kleine kamer wonen, het idee dat je niemand van ja klas genoten kan vragen kom een keertje bij me thuis. Dat kan ik niet. Maar van de Hollandse kinderen die in Helvoirt wonen en bij mij op school zaten. Nou ik kom fietsen naar jou toe, dan haal ik je op, dan kom je met mij mee. Ik zei hoe neem je mij mee? Achter op de fiets! En dan komen ze 's middags om twee uur, ik zeg: hoe laat moet ik terug? Dus ik zat bij haar maar 1uur kennis maken met de ouders. Ik zei nou moet je mij terugbrengen. Als ik dat de hele dag gedaan, ik was bang. Want je bent ver van huis en je bent overgeleverd aan haar. Maar we zaten op dezelfde school. Het was een hele mooie tijd hoor. De omgang met de Ambonezen jongeren van je leeftijd of ouder. Prima! Ja, iedereen heeft het moeilijk, maar je doet een vleugje humor er over heen. En we maken ook allemaal geintjes erom. Net als mijn vader 1x per jaar een schoenen bon ja een schoenen bon voor schoenen te kopen voor ons. Mijn vader wist het al, als je alleen op stap gaat dan kom je met andere schoenen thuis. Jij vergeet dat de winter er aan komt. Hij ging mee. Met het gevolg hij koopt van die sportschoenen met vroegere dikke rubber en groot en het paste niet zij die. Het moet niet precies, precies, want je groeit nog. Het moet een maat groter. (lacht!). Ik zeg: in de winkel, maar daar kan ik niet in lopen. Ik zeg: hoe zo niet? Denk je dan niet dat voeten ook groter worden, want je groeit nog! Achteraf lachen we om datzelfde moment. Ik kan wel huilen en maar als ik in die schoenen loop dan zij ik tegen hem. Ik heb kramp in die schoenen. Sorry ik maak gewoon gein, overal zit gewoon gein achter.

LB: Gelukkig maar.

LB: Dan heb ik nog een laatste vraag: mag ik dit interview gebruiken voor min scriptie onderzoek?

MA: ja hoor, ja.

LB: dank u wel! En mag ik ook een foto van u maken?

MA: Mag ook zo.

Bijlage C: mail Wim Manuhutu

7 december 2016: diversiteit onder Molukse migranten

Beste Loes,

Er zijn in de afgelopen jaren verschillende boeken verschenen over lokale Molukse gemeenschappen waarin ook wordt teruggeblikt op de tijd van de woonoorden. Ik denk dat het het beste werkt als je zoekt naar een wat specifiekere vraagstelling of perspectief. **De Molukse groep is natuurlijk ook niet 100% homogeen geweest, ook al leek dat voor de buitenwereld soms wel zo.** Heb je het boek in Nederland gebleven van Fridus Steijlen en Henk Smeets gelezen? Dat geeft een overzicht van de geschiedenis en ontwikkeling in de afgelopen zestig jaar. Als het over het begin van de woonoorden gaat, is het werk van Tamme Wittermans handig. Hij is een van de allereersten geweest die onderzoek heeft gedaan in de Molukse woonoorden. Je zou zijn bevindingen kunnen voorleggen of vergelijken met hoe mensen nu terugkijken op die periode.

Neem vooral contact op bij het nadenken over een onderzoeksvraag, ik denk graag mee.

Vriendelijke groet,
Wim Manuhutu

Bijlage D: mail Henk Smeets

22 maart 2017: Reactie op meneer S. Anthony

Dag Loes,

Ik zie je tweede vraag over het hoofd. Het dienstbevel. Zoals Wim Manuhutu gisteren vertelde is gen sprake geweest van een algemeen dienstbevel voor alle Molukse militairen die naar Nederland zijn gekomen. Is er dan helemaal geen dienstbevel geweest. Wel degelijk. Bij drie boten (twee naar Nederland en één naar de Zuidoost-Molukken) is een schriftelijk dienstbevel gegeven om aan boord te gaan. Die dienstbevelen heb ik aangetroffen in het archief van het ministerie van Defensie. De bevelen naar Nederland werden gegeven door de toen hoogste commandant in Indonesië. Het verklaart waarom Molukkers van tenminste twee boten terecht zeggen dat ze op dienstbevel naar Nederland zijn gekomen.

Groeten,

Henk

Bijlage E: de perspectieven (een meer volledige weergave)

Perspectief 1: Helene Yvonne Betseba Aponno.¹⁴⁵

Mevrouw Aponno is geboren in juli 1935 te Yogyakarta. De delegatie-Aponno arriveerde eerder in Nederland. Op 24 december 1950 won de vader van mevrouw Aponno voor de tweede maal een proces tegen de Nederlandse staat. De overheid wist zich geen raad met de KNIL-militairen en besloot tot inscheping naar Nederland. Een tijdelijk verblijf van maximaal zes maanden, vertelt mevrouw Aponno.

Mevrouw Aponno ergert zich aan de mensen die niets weten van de politieke achtergronden van Nederlands-Indië. Zij die niets van deze geschiedenis afweten, kunnen beter hun mond houden, stelt ze. In haar visie wilden de KNIL-militairen terug naar Ambon, maar liet de Nederlandse staat dit niet toe. Zij hadden de militairen verplicht om naar Nederland te komen. Onder historici bestaat het beeld dat de Nederlanders niet zaten te wachten op de Molukse immigranten. De Nederlanders hadden zelf een oorlog achter de rug en waren bezig met de wederopbouw.¹⁴⁶ Mevrouw Aponno kan zich bij deze argumenten weinig voorstellen. 'In Holland worden we vertrapt door jullie. Meer dan drie en een halve eeuw hebben we voor jullie moeten vechten. De Nederlanders begonnen met oorlog voeren. De Nederlanders jatten producten van de Molukken zoals kruidnagel en foelie en nu ondervinden de Molukkers daar problemen van.' Deze visie van mevrouw Aponno wordt breed aangehangen onder de eerste generatie Molukse migranten in Nederland.

Mevrouw Aponno woont nog steeds in Nederland. Van een tijdelijk verblijf is geen sprake meer. Ze heeft het gevoel dat ze zich *non-stop* moet blijven verdedigen, ook nu nog. Ze is verbouwereerd over het feit dat de Molukkers meer dan drie eeuwen voor Nederland hadden gestreden en dat Nederland hen in de jaren vijftig zo verwaarloosd heeft. Volgens haar was de loyaliteit ten aanzien van de Nederlanders enorm. Zij herinnert zich de tijd van de Japanse bezetting. De Molukkers riskeerden liever een straf dan dat zij op een foto van koningin Wilhelmina zouden gaan staan. Zij zagen Wilhelmina als hun eigen koningin.

In Nederland geldt het lot van de joden als collectief trauma, maar over de Molukkers hoor je niemand, zegt ze. Vele Molukkers zijn voor de Nederlandse driekleur gesneuveld, maar dat

¹⁴⁵ GETUIGENVERHALEN, *Het Molukse perspectief in oorlogstijd*. via: <http://getuigenverhalen.nl/projecten/het-molukse-perspectief-oorlogstijd> .

wordt niet gewaardeerd door de Nederlanders. ‘Hou nou eens op met ieder jaar over die joden. Wij hebben ook heel veel, heel veel mensen moeten verliezen alleen voor de driekleur.’

Mevrouw Aponno is stellig in haar mening. Ze geeft aan dat het onthaal in Nederland slecht was en zij voelt zich in de steek gelaten door de Nederlandse overheid. Een land dat zij in haar eigen opinie altijd heeft gesteund en waar zij en haar familie altijd voor hebben gestreden. Fridus Steijlen spreekt over de *begrensde rationalistiteitsbenadering*.¹⁴⁷ Een theorie die er vanuit gaat dat mensen handelen door gevoelens van ontevredenheid en daarnaast keuzes maken op basis van inzichten en mogelijkheden. Het onderbouwde gevoel van ontevredenheid uitgesproken door mevrouw Aponno kan gezien worden als het dominante beeld onder Molukse ouderen.

*Perspectief 2 (op basis van eigen onderzoek): Stefan Anthony.*¹⁴⁸

Stefan Anthony is geboren op 15 september 1934 te Ihamahu. Als de zoon van een ambtenaar verhuisde hij van Ihamahu naar Muntilan op Java. De tijd op Java herinnert hij zich als een goede tijd. In de periode van de Japanse bezetting, werd hij naar een werkkamp gestuurd. Meneer Anthony herinnert zich dit als een moeilijke periode. Over de periode na de bevrijding schreef meneer Anthony de volgende haiku:

*Hardly ten years old
Celebus, a child who is lost
A horrible crime.*¹⁴⁹

Na de bevrijding kwam hij met hulp van de Nederlands Indische Civiele Administratie (NICA) in contact met zijn familie en keerde hij terug naar Ambon. Daar kon hij niet goed aarden en besloot hij om naar Nieuw-Guinea te verhuizen.

Na de soevereiniteitsoverdracht van december 1949 besloot hij terug te keren naar Makassar. Op Makassar werd hard gevochten en liepen de spanningen hoog op. Uiteindelijk werd hij daar door Nederland weggestuurd en naar Semarang overgebracht om op de boot naar Nederland te wachten. Met het schip De Goya kwam hij op 15 juni 1951 aan in Rotterdam. In Nederland had hij slechts één doel: leren, leren en nog eens leren. Vanuit Rotterdam werd

¹⁴⁷ Steijlen, *RMS*, 22-24.

¹⁴⁸ S. Anthony, bijlage A.

¹⁴⁹ S. Anthony, Haiku over de Japans bezettingstijd, bijlage A.

hij overgebracht naar Amersfoort. Daar verbleef hij ongeveer drie dagen. De sfeer in Amersfoort was slecht, vertelt hij. De militaire status was de mannen ontnomen. Men hield zich vast aan de belofte ooit te zullen terug keren naar de Molukken.

Meneer Anthony kwam terecht in kamp Vught, het woonoord Lunetten. De kampbeheerder bleek een oude bekende van zijn vader. Dankzij zijn hulp kon hij binnen een maand verhuizen naar een klooster in Limburg. In Limburg kreeg hij onderwijs, een kans die meneer Anthony met beide handen aangreep. Terugkijkend op zijn migratie naar Nederland, is hij behoorlijk positief. Zijn accommodatie en het onderwijs waren goed georganiseerd. Slechts een enkele kwestie vindt hij wrang: de manier waarop de Nederlandse dienstplichtige soldaten bij terugkeer uit Nederlands-Indië werden ontvangen in Nederland. Deze jongens werden uitgemaakt voor kolonialisten en moordenaars, dit terwijl zij slechts hun bevelen hadden opgevolgd.

‘Wie heeft de schuld’, vraagt hij zich hardop af. Hij is van mening dat de Nederlandse overheid de Molukkers wel degelijk een keuze heeft gegeven. Zij konden kiezen tussen: afvloeiing in Indonesië als burger, afvloeiing in Indonesië als militair of de overtocht naar Nederland. Een afvloeiing in Nieuw-Guinea kon echter niet, omdat de Nederlandse overheid dit met Indonesië had afgesproken. Indonesië was bang dat de ex-KNIL-militairen zouden meevechten op Ambon. Een dienstbevel is onzin, zegt hij. Meneer Anthony vindt dat de Ambonezen zijn besodemieterd, maar niet door de Nederlandse overheid. Volgens hem hebben hogere militairen de keuze gemaakt voor hun minderen. Het idee van een dienstbevel, geopperd door Henk Smeets, vindt hij klinkklare onzin. Het onderzoek van Henk Smeets en het idee van het dienstbevel is een eigen leven gaan leiden. Smeets is later op deze theorie teruggekomen, maar de mythe van het dienstbevel blijft voortleven onder de Molukkers. Meneer Anthony denkt dat de Molukkers deze mythe nodig hebben om niet naar zichzelf te hoeven kijken. Hij stelt dat er niet voldoende zelfreflectie is geweest onder de Molukkers en hij denkt dat de fout misschien weleens bij de Molukkers zelf zou kunnen liggen.

Meneer Anthony heeft de gebeurtenissen op een andere manier ervaren. Hij is over het algemeen positief over zijn migratie naar Nederland en het gekregen onderwijs. Wellicht dat de moeilijke periode onder de Japanse bezetting hier een rol bij heeft gespeeld.

*Perspectief 3: Nora Kaihutu.*¹⁵⁰

Mevrouw Kaihutu herinnert zich dat in 1950 de RMS werd uitgeroepen. Zij woonde op dat moment in Jakarta en weet nog dat er destijds veel ophef over was. Zij en haar man waren van Molukse afkomst en wilden geen Indonesische staatsburgers worden. Ze vertelt dat ze liever naar Nederland wilden vertrekken dan dat zij Indonesisch staatsburger zouden worden. Zij zag Nederland als een geschikt alternatief voor Indonesië. Deze visie getuigt van een sterke band die tussen de Molukkers en de Nederlanders werd ervaren.

In het jaar 1951 kwam mevrouw Kaihutu aan in Nederland. Haar vader was al eerder naar Nederland gestuurd en door het CAZ gevraagd om voorzitter van de BPRMS (Bandan Persatuan Rajat Maluku Selatan) te worden. Haar ouders waren ook met de boot naar Nederland gevaren en waren in de wintermaanden aangekomen. Mevrouw Kaihutu vertelt dat aan alle andere passagiers warme winterkleding werd uitgedeeld, maar dat haar ouders deze pakketten niet kregen. 'Daarom heb ik een vreselijke hekel aan de Nederlanders, ik kan hen niet luchten of zien. Vreselijk wat zij mijn ouders hebben aangedaan. Ze zijn er nooit op teruggekomen.' Mevrouw Kaihutu zag de Nederlanders als bondgenoten en had een zeer optimistisch beeld van Nederland en de manier waarop de Nederlanders hen zouden ontvangen. Dit beeld werd al snel bijgeschaafd door gebeurtenissen als deze.

Haar vader was op dienstbevel naar Nederland gekomen. Eenmaal aangekomen in Nederland werd hij ontslagen uit militaire dienst. Hij moest zijn functie opgeven en werd gedemobiliseerd, zonder dat hij dit zelf wist, zo vertelt ze. De barakken waarin zij moesten wonen noemt ze een vreselijke bedoening. Het beeld van de vreselijke houtkachel, die zij nauwelijks aankreeg, staat in haar geheugen gegrift. Ze vond het huis te klein en ze weet nog dat ze zes gulden per week aan zakgeld kregen. Hierover doet mevrouw Kaihutu een opmerkelijke onthulling. Volgens mevrouw Kaihutu moesten de Molukkers een deel van de overtocht per boot naar Nederland zelf betalen. Dit geld werd volgens haar ingehouden op het wekelijkse zakgeld.

Mevrouw Kaihutu had op Nederlands-Indië een westerse opvoeding gehad. Zij was jarenlang in de veronderstelling dat de Nederlanders hun bondgenoten waren in de strijd tegen een Indonesische Republiek. Later besepte zij zich dat de Nederlanders hen niet als

¹⁵⁰ GETUIGENVERHALEN, (MHM), <http://getuigenverhalen.nl/interview/interview-16-2>: nr 16.

gelijkwaardig zagen. In het dorp in Nederland keken de mensen hun ogen uit, zij hadden nog nooit zoveel ‘bruintjes’ gezien. Omgekeerd hadden de Molukkers nog nooit zoveel ‘blanken’ gezien. ‘Holland doet me niks hoor, echt niks.’ Woorden waaruit blijkt dat de teleurstelling over Nederland voor mevrouw Kaihutu groot was. Zij had andere verwachtingen van de aankomst en het verblijf in Nederland dan de manier waarop zij haar aankomst en verblijf in Nederland ervaren heeft.

Perspectief 4 (op basis van eigen onderzoek): Martha Anthony-Akihary.¹⁵¹

Martha Anthony-Akihary is geboren op 10 september 1936 op Sumatra. Haar ouders kwamen oorspronkelijk van het eiland Haruku. Haar vader was KNIL-militair en moest gedurende de Japanse bezetting werken aan het Birmaspoor. Na de bevrijding werd het gezin herenigd. Enkele jaren later vertrokken zij naar Samarang om vanuit daar de overtocht naar Nederland te maken.

Mevrouw Anthony is met het schip de Groote Beer naar Nederland gekomen. Een dienstbevel kan zij zich niet herinneren. Het was gewoon zo en de hele compagnie ging mee, vertelt ze. De bootovertocht was prima georganiseerd. Ze weet nog dat op 30 april Koninginnedag aan boord van de Groote Beer uitbundig gevierd werd. Een herinnering die wederom de verbondenheid met Nederland aantoont. Ook de aankomst in Nederland staat haar nog levendig bij. Zij kwamen aan in Amsterdam en werden daar vandaan naar Amersfoort gebracht. In Amersfoort zaten zij meer dan twee weken. Aan boord was de pokken uitgebroken, waardoor zij in Nederland niet in contact mochten komen met de buitenwereld. In Amersfoort herinnert ze zich alle vaders in hun militaire uniform en dat er elke avond een amusementsprogramma werd georganiseerd.

Uiteindelijk werd het gezin overgebracht naar Vught, waar ze woonden in barak 6B. Mevrouw Anthony heeft veel herinneringen aan die periode in het kamp. Het CAZ regelde alles: eten, drinken en geld voor de bus. Het woonoord was een dorp op zich. Er waren kerken, een kleuterschool, een badhuis, centrale keuken, dokters, poliklinieken, maatschappelijk werkers, kampbeheerders en de burgerlijke stand was aanwezig voor mensen die wilden trouwen. Na de oorlogstijd in Nederlands-Indië, viel het in Nederland wel mee. Er waren veel jongeren in

¹⁵¹ M. Anthony-Akihary, bijlage B.

het woonoord en Mevrouw Anthony kreeg opleidingsmogelijkheden. 'Het was gewoon leuk!' Naast haar positieve ervaringen, blijkt ook het geïsoleerde karakter van de woonoorden.

Voor haar ouders was de situatie lastiger. Mevrouw Anthony is zichtbaar geëmotioneerd. 'Ze gingen gewoon als geslagen burgers de bussen in', vertelt ze. Haar vader bleef geloven dat hij eens terug zou keren. Om in Nederland nuttig bezig te blijven, maakte hij elke dag visnetten. Toen hij jaren later terugkeerde naar Ambon nam hij deze netten mee. Een van haar neven zei: 'die vissen komen niet eens in die netten!' De netten waren met een verouderde techniek gemaakt. Mevrouw Anthony vond het vreselijk om deze teleurstelling bij haar vader te zien.

Van 1951 tot en met 1964 heeft mevrouw Anthony in woonoord Lunetten gewoond. Ze probeert zo positief mogelijk terug te kijken naar de gebeurtenissen. Humor maakt de situatie lichter. Mevrouw Anthony kan zich inleven in woede en teleurstelling die de ex-KNIL-militairen moeten hebben gehad. In haar persoonlijke ervaring kijkt ze niet negatief terug naar haar migratie naar Nederland.

Perspectief 5: Jozef Lewerissa.¹⁵²

Jozef Lewerissa vertelt dat hij op dienstbevel naar Nederland is gekomen. Hij wist destijds niet eens waar Nederland lag. De militairen mochten kiezen of zij de Indonesische nationaliteit zouden aannemen of naar Nederland zouden worden verscheept. Bijna alle militairen waren volgens hem pro-RMS en niemand van hen wilde dan ook demobiliseren op Java. Het liefst wilden de militairen terug naar Ambon, maar dit was volgens hem geen optie. Meneer Lewerissa heeft het vertrek naar Nederland altijd gezien als een opdracht en wanneer er een opdracht werd gegeven, dan stelde je geen vragen. Op de boot naar Nederland kreeg hij van iemand te horen dat zij in Nederland goed op hun geld moesten letten. Dit vond hij een rare opmerking, omdat hij in de veronderstelling was dat hij elke maand soldij zou krijgen. Deze gedachte bewijst dat de militairen nog niets wisten over het ontslag dat hen te wachten stond.

Bij aankomst in Rotterdam werden de militairen doorgestuurd naar het demobilisatiecentrum in Amersfoort. Hier kregen zij een medische keuring, eten, drinken en kleding. Vervolgens werden de Molukkers in bussen gezet naar onbekende bestemmingen. Pas

¹⁵²Pessireron, *Molukkers in Nederland*, 8-12.

later begrepen zij dat zij naar opvangkampen werden gebracht. Van de kampbeheerders kregen zij een groene kaart met daarop de vermelding dat zij uit militaire dienst ontslagen waren. Meneer Lewerissa herinnert zich nog goed dat hij laaiend was.

De migranten kregen geen soldij meer, maar zakgeld. Zo'n drie gulden per week. Steeds meer Molukse migranten kwamen naar Nederland. Niets leek erop dat de migranten snel zouden terugkeren naar Nederland. De Molukkers weigerden de aangeboden banen, omdat zij in de veronderstelling waren dat het verblijf tijdelijk zou zijn. Zij wilden weg uit Nederland. Volgens meneer Lewerissa dreigden de kampeiders dat ze zouden worden afgevoerd naar Madagaskar, als ze niet in Nederland wilden blijven. Een opmerkelijk dreigement van Nederlandse zijde. Jozef Lewerissa stelt: 'Het is goed om deze geschiedenis op te rakelen, want niemand kent hem. En weet je, we zijn gewoon belazerd.'¹⁵³ Uit de herinneringen van meneer Lewerissa blijkt dat hij zich belazerd voelt door de Nederlandse staat en dat de Molukkers destijds niet fatsoenlijk op de hoogte werden gebracht van de daadwerkelijke stand van zaken.

Perspectief 6: Dominggus Sekewael.¹⁵⁴

Dominggus Sekewael kwam in 1951 met de Skaubryn aan in Nederland. Hij vertelt dat hij de opdracht kreeg om naar Nederland te komen. 'Politiek was iets voor anderen. Wij soldaten deden gewoon wat ons werd opgedragen.' Meneer Sekewael is van mening dat de gebeurtenissen met betrekking tot de Molukse migratie naar Nederland, voornamelijk politieke gebeurtenissen waren. Ook in deze ervaring wordt het idee van een militaire opdracht of een bevel bevestigd.

In woonoord Schattenberg kreeg hij te horen dat hij uit militaire dienst was ontslagen. Hij is van mening dat de Nederlandse overheid het KNIL als politiek middel heeft ingezet om de Molukkers zo snel mogelijk naar Nederland te krijgen. Nederland was indertijd verantwoordelijk voor de KNIL-militairen en kon hen zomaar aan hun lot op Java overlaten. Hij haalt het feit aan dat Indonesië en Ambon destijds in oorlog waren. Volgens meneer Sekewael was een overtocht naar Nederland misschien wel de beste optie. Hij denkt dat als zij naar

¹⁵³ Ibidem, 12.

¹⁵⁴ D. Sekewael (MHM, R. R. F. Habiboe).

Ambon waren gebracht, zij om het leven zouden zijn gekomen. De visie van meneer Sekewael verschilt hiermee van het meest heersende beeld over de Molukse migratie naar Nederland.

Meneer Sekewael kijkt vooral pragmatisch terug naar de gebeurtenissen. Ook aan hem was een tijdelijk verblijf van circa drie maanden voorgehouden. Zij zouden terugkeren naar Ambon wanneer de situatie veilig was. De situatie veranderde echter niet. Sekewael kijkt vooral terug naar het politieke spel met als gevolg had hij in Nederland bleef.